

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

**PROSTŘEDKY MODALITY V TITULCÍCH
SOUČASNÝCH ČESKÝCH DENÍKŮ**

THE MEANS OF EXPRESSING MODALITY IN HEADLINES
OF CONTEMPORARY CZECH DAILIES

Magisterská diplomová práce

Bc. Markéta Sasínová

Česká filologie

Vedoucí práce: Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci dne 25. června 2015

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce dr. Jindřišce Svobodové za čas, který mi věnovala, odborné konzultace a cenné rady.

OBSAH

1	ÚVOD	6
1.1	METODIKA PRÁCE.....	7
2	TEORETICKÁ VÝCHODISKA	9
2.1	PUBLICISTICKÁ FUNKČNÍ OBLAST	9
2.1.1	Problém s terminologií, vymezení základních pojmů.....	10
2.1.2	Dílčí oblasti PS.....	11
2.1.2.1	Dílčí oblast zpravodajská	12
2.1.2.2	Dílčí oblast publicistická.....	13
2.1.3	Specifika internetové žurnalistiky.....	14
2.2	INFORMAČNÍ KVALITA V MÉDIÍCH.....	15
2.2.1	Objektivita.....	16
2.3	TITULKY PSANÉ ŽURNALISTIKY	18
2.3.1	Role a funkce titulků	18
2.3.2	Forma žurnalistických titulků	19
2.4	MODALITA VÝPOVĚDI.....	20
2.4.1	Pojetí modaloty	20
2.4.2	Epistémická modalita	22
2.4.2.1	Vyjadřování epistémické modaloty	23
2.4.3	Evaluativní modalita	26
3	JISTOTNÍ MODALITA V TITULCÍCH SOUČASNÝCH DENÍKŮ	27
3.1	FREKVENCE JISTOTNĚ MODÁLNÍCH POSTOJŮ	27
3.2	PŮVODCE MODÁLNĚ JISTOTNÍCH POSTOJŮ: MLUVČÍ	30
3.2.1	Plná jistota.....	30
3.2.2	Vysoký stupeň přesvědčení.....	33
3.2.3	Ujišťování o upřímnosti	35
3.2.4	Střední stupeň přesvědčení.....	37
3.2.5	Nizký stupeň přesvědčení	39
3.2.6	Postoje naděje a obavy	41
3.3	PŮVODCE MODÁLNĚ JISTOTNÍCH POSTOJŮ: CIZÍ MÍNĚNÍ.....	43
3.3.1	Plná jistota.....	44
3.3.2	Vysoký stupeň přesvědčení.....	45

3.3.3 Střední stupeň přesvědčení.....	46
3.3.4 Nízký stupeň přesvědčení	53
3.3.5 Postoje naděje a obavy	54
3.4 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	56
4 EVALUATIVNÍ MODALITA V TITULCÍCH SOUČASNÝCH DENÍKŮ	57
4.1 FREKVENCE PROSTŘEDKŮ EVALUATIVNÍ MODALITY	57
4.2 VYJADŘOVÁNÍ OBJEKTIVNĚ HODNOTÍCÍCH POSTOJŮ.....	59
4.3 VYJADŘOVÁNÍ SUBJEKTIVNĚ HODNOTÍCÍCH POSTOJŮ.....	61
4.4 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	62
5 SROVNÁNÍ DENÍKŮ	63
5.1 VYJADŘOVÁNÍ JISTOTNÍ MODALITY	63
5.2 VYJADŘOVÁNÍ EVALUATIVNÍ MODALITY	65
5.3 OVLIVNĚNÍ INFORMAČNÍ KVALITY	67
6 ZÁVĚR.....	68
7 ANOTACE.....	69
8 LITERATURA A ZDROJE	70
9 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	72

1 ÚVOD

V souvislosti s rozvojem informačních technologií a nárůstem konkurence dochází k proměně přístupu mediálních společností k produkovánému obsahu, ke způsobu zpracování a předávání informací. Snaha médií získat a udržet pozornost co nejširší skupiny příjemců se odráží v obsahové i jazykové rovině žurnalistických textů. Při úsilí vytvářet čtenářsky atraktivní texty dochází ke komercializaci¹ obsahu, k proměně hranic mezi seriózními a bulvárními médii, k tzv. bulvarizaci.² Tyto faktory mají spolu se zvyšujícími se nároky na rychlost zpracování žurnalistických textů vliv na kvalitu prezentovaných informací a také na jejich jazykové ztvárnění. Jazyk žurnalistických komunikátů je zjednodušován, prostředky typické pro oblast publicistiky v užším slova smyslu pronikají do oblasti zpravodajské, ve které se tak objevují hodnotící a beletrizující prvky.

Tento obecně rozšířený fenomén se projevuje rovněž v podobě titulků, které jakožto nejnápadnější součást mediovaných textů poutají pozornost příjemce nejvýrazněji a zároveň ovlivňují jeho postoj k samotným článkům i ke skutečnosti, již zpracovávají.

Naše práce se věnuje vyjadřování subjektivních postojů v žurnalistických titulcích pomocí prostředků epistémické a evaluativní modality. Zajímá nás frekvence jejich výskytu ve zvolených denících, a to ve vztahu k typu zprostředkujícího média. Cílem práce je zjistit, zda a v jaké míře se v titulcích českých deníků objevují, a zhodnotit jejich případný vliv na narušení informační kvality.

Samotné výzkumné části práce předchází krátká kapitola teoretická, v níž je pozornost zaměřena na publicistickou stylovou oblast a její funkční diferenciaci, na problematiku informační kvality, jsou nastíněna specifika internetové žurnalistiky a podán stručný výklad věnovaný titulcům a pojetí modality.

¹ Pojem *komercializace* chápeme jako proces vedoucí ke zjednodušování mediálního obsahu, orientaci na zábavní funkci žurnalistiky, s původem ve snaze o uplatnění produktu na velkém trhu. Blíže viz McQUAIL, Denis: *Úvod do teorie masové komunikace*. Portál, Praha, 2009. nebo PICARD, Robert: Commercialism and newspaper quality. In: *Newspaper Research Journal*, ročník 23, 2004, str. 54-65. Dostupné z WWW: < <http://www.robertpicard.net/PDFFiles/commercialismquality.pdf> >.

² Blíže viz JÍLEK, Viktor: *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009. nebo TRAMPOTA, Tomáš: *Zpravodajství*. Portál, Praha, 2006.

1.1 METODIKA PRÁCE

Předkládaná práce je založena na analýze jistotně modálních a hodnotících postojů v titulkovém materiálu současných českých deníků. Zkoumané titulky byly excerpovány v období od 1. 10. do 30. 11. 2014, a to ze dvou zdrojů, které se vzájemně liší typem zprostředkujícího média, z tištěné formy deníku Mladá fronta Dnes a internetového portálu Aktuálně.cz. Výběr daných deníků byl motivován jednak jejich řazením mezi nejčtenější periodika ve své kategorii a jednak právě s ohledem na jejich odlišnost ve způsobu publikování.

Mladá fronta Dnes se charakterizuje jako největší a nejčtenější celostátní český seriózní deník, který si klade za cíl informovat pravdivě a do hloubky o aktuálních událostech z domova, ze světa i z regionů. V rámci tohoto deníku byl materiál pro práci sbírán ze základní části deníku, kterou představuje celostátně publikovaný sešit A a zahrnuje rubriky *z domova*, *ze světa*, *ekonomika*, *sport*, *kultura*, *rozhovor*, *názory*, *publicistika* a další občasně zařazované, a dále ze sešitu B vydávaného pro oblast Moravskoslezského kraje. Do výzkumu byly řazeny pouze hlavní titulky uvozující žurnalistické články, nezahrnuje tedy podtitulky, mezititulky, názvy stálých rubrik, selfpromo titulky, popisky pod fotografiemi, titulky listů komerční prezentace firem ani titulky magazínových příloh.

Za publicistické jsou chápány titulky článků z rubrik *názory*, *publicistika*, *rozhovor*, *studenti píší noviny*, titulky recenzí a rozhovorů uveřejněných v jiných rubrikách a titulky článků, u nichž je příslušnost k analytickým žánrům explicitně označena (v MF Dnes jako *komentář*, *pohled*, *diář*, *analýza*, *zápisník* apod.), ostatní jsou považovány za zpravodajské. Rozsahem tento materiál čítá 3 644 titulků, přitom převažují titulky zpravodajské počtem 2 904 ku 740 publicistickým.

Aktuálně.cz je třetí nejnavštěvovanější zpravodajský web na českém internetu. V tiráži na webových stránkách deníku je uvedeno, že se jedná o první čistě online deník v České republice.³ Skutečnost, že portál není vázán na tištěné médium, byla důvodem pro volbu tohoto serveru. Ten formou článků, multimediálních grafik a videí zprostředkovává informace z domova, ekonomiky a ze světa, zpravodajství je doplněno o názory a komentáře.⁴ Shromážděný titulkový materiál z Aktuálně.cz pochází z kategorie *zprávy*, zahrnující rubriky *domácí*,

³ Aktuálně.cz [citováno 11. 3. 2015]. Dostupné z WWW: <http://www.aktualne.cz/autori/>

⁴ Popis produktu Aktuálně.cz společnosti Economia, a. s. uvedený na webových stránkách společnosti. Dostupné z WWW: <http://economia.ihned.cz/produkty-a-sluzby/aktualne-cz/>.

zahraničí, regiony, ekonomika (a osobní finance), auto, počasí, a kategorie *názory* a jejich rubrik *komentáře, blogy, zprávy o páté, rozhovory*. Rovněž u tohoto deníku byly do výzkumu zařazeny hlavní titulky všech článků jmenovaných rubrik zveřejněných v příslušném období, a to v celkovém počtu 3 021, z toho 2 552 zpravodajských a 469 publicistických. Třídění titulků na zpravodajské a publicistické vychází z pojmenování kategorií *zprávy* a *názory*.

U shromážděného jazykového materiálu bude sledována přítomnost explicitně vyjádřených jistotně modálních a evaluativních postojů, k tomu užité prostředky a jejich četnost. Výsledky tohoto šetření pak budou uspořádány do tabulek, znázorněny grafy a náležitě okomentovány. Následně bude také zhodnocen potenciál vyskytnuvších se prostředků k narušení informační kvality ve vztahu k funkcím, jež má plnit ta která oblast žurnalistické produkce, resp. ve vztahu k druhům titulků (zpravodajské, publicistické). V závěru práce bude pozornost věnována také srovnání obou deníků z hlediska výše uvedených hodnot.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

2.1 PUBLICISTICKÁ FUNKČNÍ OBLAST

Primárním kritériem pro rozlišení a popis jednotlivých stylových oblastí se v hlavním proudu české stylistiky stal pragmatický aspekt základních komunikačních funkcí, které daná oblast plní. Konkretizace funkce a zohlednění proměnných nepragmatických charakteristik komunikačního rámce ovlivňujících výslednou podobu komunikátů je využíváno pro členění publicistické oblasti na oblasti dílčí.⁵ Lingvistika veškeré objektivní aspekty komunikačního rámce sleduje a popisuje v oblasti tzv. slohotvorných činitelů.⁶

J. V. Bečka řadí publicistický styl mezi tzv. pragmatické styly a popisuje jej jako: „styl masových sdělovacích prostředků s funkcí dokumentárně informativní a s funkcí občansky a politicky výchovnou, formativní (publicistickou v užším smyslu).“⁷

Dle M. Čechové a kol. publicistický styl: „představuje zobecněné a nadřazené označení pro stylové ztvárnění všech žurnalistických textů (verbálních komunikátů), které vedle své funkce informativní (zpravovací, sdělné, komunikační) plní ještě funkci persvazivní, působící, ovlivňovací.“⁸

J. Chloupek jej definuje jako: „zobecnělé a nadřazené označení pro všechny typy jazykových projevů (verbálních komunikátů), které vedle své funkce sdělné, informativní, komunikativní plní ještě funkci ovlivňovací, přesvědčovací a získávací.“⁹

Podle V. Jílka publicistický styl zahrnuje veškerá sdělení produkovaná širokou množinou původců, která jsou určena veřejnosti, širokému publiku. Jejich cílem je informovat o společenském dění (funkce informativní), dále pak

⁵ JÍLEK, Viktor: *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009, str. 50-51.

⁶ Mezi tzv. objektivní slohotvorné činitele patří: funkce projevu, tj. komunikační záměr původce textu; forma projevu (mluvená či psaná); forma kontaktu (zde hraje roli čas, prostředí, způsob zprostředkování ad.); situace, do které projev vstupuje; adresát projevu; připravenosti či nepřipravenosti projevu. Viz ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 2011, str. 404-405.

⁷ BEČKA, Josef Václav: *Česká stylistika*. Academia, Praha, 1992, str. 33.

⁸ ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2008, str. 244-245.

⁹ CHLOUPEK, Jan a kol.: *Stylistika češtiny*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1991, str. 201.

přesvědčovat, ovlivňovat, motivovat, získávat, edukovat, bavit, případně esteticky naplňovat.¹⁰ A dodává, že jsou tato sdělení nejčastěji zprostředkována médií.

2.1.1 PROBLÉM S TERMINOLOGÍ, VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Z výše uvedeného je patrné nejednotné chápání pojmu publicistický styl. V. Jílek upozorňuje na rozkolísanost také v pojímání dalších souvisejících termínů, jako jsou *publicistika*, *žurnalistika* a kromě spojení *styl publicistický*, také *styl žurnalistický* a *novinářský*.¹¹ Pro potřeby naší práce považujeme za nezbytné vymezit některé z těchto pojmů.

Publicistický styl

Ve shodě s V. Jílkem chápeme PS jako styl verbálních komunikátů určených širokému či úzeji vymezenému veřejnému publiku, jejichž záměrem je podat informace o aktuálním dění ve společnosti, persvazivně působit na názory a postoje příjemců, získávat je pro postoje producenta sdělení a dále bavit, vzdělávat nebo esteticky působit.¹²

Žurnalistika, žurnalistický styl

Také *žurnalistika* není v lingvistické i nelingvistické odborné literatuře jednotně chápaným pojmem. Různé definice se vzájemně liší nejen svým rozsahem, ale mnohdy také významem.

Terminologický slovník žurnalistiky definuje žurnalistiku jako „tvorivou činnost a jej produkty, žurnalistické prejavy a celky, ktoré informujú verejnosť o aktuálnom spoločenskom dianí, aby ju získali pre politiku určitej triedy, príp. jej skupiny“.¹³

V *Encyklopedii praktické žurnalistiky* je termín charakterizován jako „novinářské povolání i produkty této činnosti, které informují o aktuálním dění ve společnosti a názorech na toto dění“.¹⁴

¹⁰ JÍLEK, Viktor: *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009, str. 52.

¹¹ Tamtéž, str. 51.

¹² Do takto široce chápaného PS je možné zahrnout také reklamní sdělení či někdy samostatně vyčleňovaný styl řečnických projevů.

¹³ str. 258.

¹⁴ OSVALDOVÁ, B. – HALADA, J.: *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Libri, Praha, 1999, str. 218.

J. Bartošek pak chápe žurnalistiku (synonymní k novinářství) jako „sbírání, zpracovávání a distribuci žurnalistických sdělení (textů, komunikátů) v žurnalistických celcích určených veřejným příjemcům (recipientům, veřejnosti, publiku).“¹⁵

Sociolog McNair pak jako „jakýkoli vytvořený text v písemné, zvukové nebo vizuální podobě, který je publiku předkládán jako pravdivé oznámení nebo záznam jisté, až dosud neznámé (nové) skutečnosti existující v současném společenském světě“.¹⁶

Termín bývá užíván jednak pro činnost masových sdělovacích prostředků, jejímž cílem je informovat o společenském dění a toto dění komentovat, jednak pro profesi a obor zabývající se touto činností a jednak jako pojmenování pro komunikáty vznikající v rámci působení prostředků masové komunikace.¹⁷ Jednotlivé definice se nejčastěji shodují v tom, že takto můžeme označit výše specifikovanou činnost médií a její výsledky (žurnalistické texty). Naše práce bude využívat toto užší vymezení pojmu *žurnalistika*.

Žurnalistický styl pak představuje část publicistické funkční oblasti. Příslušnost k žurnalistickému stylu je dána původcem sdělení a užitým kanálem – jedná se o komunikáty produkované žurnalisty a zveřejňované pomocí hromadných sdělovacích prostředků.

Publicistika

Mnohdy synonymně rozuměným termínem k termínu žurnalistika bývá pojem *publicistika*. Toto však považujeme za nevyhovující a v práci budeme chápat publicistiku jako označení pro dílčí stylovou oblast publicistickou, která je vymežitelná na základě konkretizace komunikační funkce (viz dále).

2.1.2 DÍLČÍ OBLASTI PS

Komunikáty publicistického stylu plní zejména funkci informativní (sdělnou, zpravovací) a persvazivní (působící, přesvědčovací). V české lingvistice jsou proto

¹⁵ BARTOŠEK, Jaroslav: *Základy žurnalistiky*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín, 2004, str. 4.

¹⁶ viz McNAIR, Brian: *Sociologie žurnalistiky*. Portál, Praha, 2004, str. 11.

¹⁷ Problematiky terminologické nejednotnosti užívání pojmu žurnalistika (a publicistika) se dotýkají rovněž autorky v *Současné stylistice*. Viz ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2008, str. 244-248.

na základě těchto funkcí tradičně vymezovány dvě, resp. tři, dílčí oblasti publicistického stylu, a to:

- oblast **zpravodajská**, plnící funkci informativní;¹⁸
- oblast **publicistická**, v jejímž rámci jsou rozlišovány styly:
 - *publicistický v užším smyslu slova*, označován také jako styl *analytický* a plnící zvl. funkci persvazivní za spolupůsobení funkce informativní;
 - *publicistický styl beletristický*, v němž se propojuje funkce persvazivní a estetická.

Dle V. Jílka je však označení styl beletristický (či beletrizující) pro poslední uvedenou oblast rozporuplné, proto pro ni užívá označení *oblast syžetová*. Dále považuje za nezbytné podrobnější členění dílčí oblasti publicistické (v užším smyslu slova) z hlediska dalších funkcí (zábavní, edukační, motivační), které jsou pro oblast typické. Vyděluje proto segment informativně-edukativní, segment persvazivní a získávací a segment zábavní.¹⁹

Rovněž J. Bartošek k základním funkcím přidává další a žurnalistická sdělení dle tohoto kritéria člení na: zpravodajská (informační), publicistická (přesvědčovací, analytická), naučná, umělecká a zábavní.

Pro potřeby naší práce, která zkoumá žurnalistické texty zveřejňované v tištěném a on-line deníku, však postačí zjednodušené rozdělení publicistického funkčního stylu na zpravodajství a publicistiku.

2.1.2.1 Dílčí oblast zpravodajská

Cílem této dílčí oblasti je: „podat věcné informace o aktuálních jevech a událostech, o nichž si příjemci přejí být či by měli být informováni, popřípadě o tom, co by je mohlo zajímat.“²⁰ Tematicky jsou texty zaměřeny na oblast politiky, ekonomiky, kultury a společenského života, sportu, vzdělání, přírody ad.

Jazykovou podobu zpravodajských textů formují jednak existující jazykové normy, jednak řada mimojazykových vlivů vyplývajících z komunikačního rámce a

¹⁸ V. Jílek upozorňuje na relativitu oddělování informativní a formativní funkce z pohledu širšího komunikačního rámce. Poukazuje, že v rámci teorie masové komunikace je v informativní funkci spatřován jednoznačný prostředek ovlivňování a formování lidského vědomí.

In: JÍLEK, Viktor: *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009, str. 58.

¹⁹ Viz JÍLEK, Viktor: *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009, str. 84-89.

²⁰ Tamtéž, str. 55.

funkce zpravodajství. Primární funkcí zpravodajských komunikátů je funkce informativní. Zpravodajství má informovat o aktuálních událostech, proto je pro autory zpráv stěžejní faktor času. U psaných sdělení je jazykové vyjádření ovlivněno také prostorem, plochou vyčleněnou pro daný text.

Ve formulacích se s ohledem na příjemce projevuje úsilí o přímost a konkrétnost, je charakteristická myšlenková hutnost, nasycenost fakty či pojmová srozumitelnost. Výběr jazykových prostředků je veden snahou o nezaujatou a úplnou informaci, proto bývá využívána především neutrální vrstva spisovného jazyka a schematizující prostředky označované také jako modelovost či automatizace vyjádření (umožněné opakováním situací, jevů a událostí).²¹

Za základní útvary zpravodajského stylu jsou považovány: zpráva (příp. krátká zpráva čili noticka), rozšířená zpráva, publicistický referát, příp. oznámení (ev. inzerát), komuniké, reportáž.

2.1.2.2 Dílčí oblast publicistická

Za publicistiku bývá označována ta část žurnalistické produkce, v níž autoři vyslovují své názory, komentáře, mínění či stanoviska k předkládaným (a většinou již také známým) faktům. Cílem textů není pouze informovat, seznámit s nejnovějšími událostmi, ale prezentované skutečnosti analyzovat, odhalit širší souvislosti, příčiny a důsledky. Publicisté vyjadřují své postoje, publicistické sdělení má přesvědčovat, získávat, ovlivňovat a esteticky na čtenáře (příp. diváky, posluchače) působit.

Jazyková forma publicistických sdělení je rovněž limitována produkčními možnostmi médií. Analogicky ke zpravodajské oblasti představují omezení čas, prostor a ohled na čtenáře. Odlišná kritéria platí ve vztahu k aktuálnosti, která je zde vnímána šířeji, je vázána tematicky a dána relevancí tématu, které může být dlouhodobě společensky aktuální (zvl. v oblasti sociální, politické, ekonomické, ekologické, zdravotní), aktuální v souvislosti s ročním obdobím atp.²² Na výslednou podobu textů má vliv také způsob mentální práce jednotlivých autorů s informacemi, fakty, jejich uspořádáním, typy argumentace, případně užití logické postupy.

²¹ ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2008, str. 263.

²² Viz JÍLEK, Viktor: *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009, str. 83-84.

Produkční limity se v jazyce odrážejí schematizací, modelovostí. Ta však bývá v publicistice záměrně porušována prostřednictvím stylové aktualizace. Jejím smyslem je výrazové ozvláštnění sdělení pomocí nepřímých pojmenování, zasazení pojmenování do neobvyklého kontextu.²³ Aktualizace má příjemce upoutat, aktivovat jejich pozornost, zatraktivnit text, vložit do projevu emocionalitu. Tento způsob práce s jazykem je produktivním nástrojem pro realizaci formativních intencí, ovlivňování, získávání, ale i prostředkem zábavnosti.

K publicistickým útvarům v užším smyslu slova bývá řazen: úvodník, komentář, glosa, novinářská recenze a kritika, interview, polemika, úvaha ad.

Mezi útvary publicistické beletristické, u nichž je zdůrazňováno kritérium estetické funkce, patří: fejeton, črta, sloupek, medailon, soudnička, beletrizovaná reportáž aj.²⁴

2.1.3 SPECIFIKA INTERNETOVÉ ŽURNALISTIKY

Žurnalistická činnost využívající k distribuci výsledků své práce internet se od žurnalistiky v tradičních médiích liší zejména svou formou. Využívá hypertext a multimediálnost digitálního prostředí internetu ke kombinaci textové, zvukové a obrazové informace.²⁵ Dalším významným rozdílem je redakční prostor, který má internetová žurnalistika k dispozici. Internet poskytuje příležitost zveřejňované komunikáty rozpracovat v podstatě v neomezené šíři.

Důležitým obecným faktorem, zejména ve zpravodajství, je rychlost, s jakou je médium schopno získanou informaci předat svému čtenáři, případně reagovat na aktuální vývoj. Bezprostřednost internetové žurnalistiky umožňuje ihned prezentovat sdělení směrem k veřejnosti a následně je aktualizovat a měnit dle nejnovějších informací, a to bez výrobních a distribučních omezení tradičních médií.²⁶

²³ Charakteristickými prvky jsou obrazná vyjádření, příznačná je metaforičnost, metonymičnost, běžné jsou figury, tropy, řečnické otázky a odpovědi. Za účelem aktualizace bývají užívány neologismy, okazionalismy, bývají obměňovány frazeologismy ad.

²⁴ Tyto útvary se svou informativní funkcí řadí mezi publicistiku, ačkoli užitý výrazový materiál je blíže stylu umělecké literatury. Autorky *Současné stylistiky* vidí odlišnost od čistě beletristických literárních útvarů v konkrétnosti, faktografické podloženosti. Od útvarů analytických pak ve zřetelné subjektivitě a emocionalitě odrážející individualitu původce textu.

Viz ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2008, str. 268.

²⁵ OSVALDOVÁ, B. – HALADA, J.: *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Libri, Praha, 1999, str. 220.

²⁶ Blíže viz *Internetová žurnalistika*, Národohospodářská fakulta VŠE v Praze, Praha 2011. [citováno 4. 3. 2015] Dostupné z WWW: < http://khp.vse.cz/wp-content/uploads/2011/08/Internetova_zurnalistika.pdf >.

V internetové žurnalistice má zcela zásadní roli titulek. Ten představuje odkaz ke konkrétnímu článku, který je ovšem čtenářům skryt. Čtenář se tak orientuje výhradně dle titulku (příp. přiložené fotografie či krátkého úvodu), který proto musí příjemci naznačit, jakou informaci článek prezentuje a jak důležitá tato informace je. Zároveň titulek představuje jedinou možnost, jak upoutat recipientovu pozornost a přesvědčit jej k přečtení celého komunikátu. V online žurnalistice o získání čtenáře nerozhoduje tolik brand, nýbrž samotný konkrétní článek, proto hraje titulek v online žurnalistice mnohem větší roli než v tištěných novinách.²⁷

Žurnalistickou produkcí zveřejňovanou digitálními médii se zabývá např. monografie *Žurnalistika v informační společnosti: digitalizace a internetizace žurnalistiky*.²⁸

2.2 INFORMAČNÍ KVALITA V MÉDIÍCH

Od hromadných sdělovacích prostředků působících ve fungující demokracii se očekává, že jimi prezentované zpravodajství bude nezávislé na ekonomických či politických cílech vlastníků médií a jiných institucí. L. Hagen pro tento stav užívá výraz veřejná role masových médií a odkazuje se k pojmu *social responsibility of the press* (společenská odpovědnost tisku, tj. médií), který v 50. letech zavedli Siebert, Peterson a Schramm.²⁹ Hagen dále uvádí, že veřejná role médií spočívá zejména ve třech dílčích funkcích, a to:

1. ve funkci informativní;
2. tzv. artikulační funkci (příp. funkci veřejného fóra) – média by měla umožnit jednotlivcům i skupinám šířit fakta a názory;
3. a funkci kritiky (popř. kontrolní funkci) – média mají dohlížet na mocenské složky (a eventuálně je také kritizovat) a upozorňovat na případné ohrožení demokracie.

V rámci zpravodajské oblasti bývá za nejdůležitější pokládána informativní funkce a na jejím základě jsou formulovány zásady informační kvality. L. Hagen

²⁷ ČERMÁK, Miloš: Zpravodajství na internetu. In: OSVALDOVÁ, Barbora a kol.: *Zpravodajství v médiích*. Karolinum, Praha, 2011, str. 64.

²⁸ OSVALDOVÁ, Barbora – TEJKALOVÁ, Alice (eds.): *Žurnalistika v informační společnosti: digitalizace a internetizace žurnalistiky*. Karolinum, Praha, 2009.

²⁹ HAGEN, Lutz: *Informační kvalita a její měření*. In: *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Univerzita Karlova v Praze, Praha, 2011, str. 51.

jimi stanovuje relevanci, pravdivost a srozumitelnost.³⁰ J. Bartošek (s odkazem na L. Hagena) vymezuje následující měřítka informační kvality zprávy: relevance, objektivita, přesnost, transparentnost, věcnost, vyváženost, různorodost, aktuálnost a srozumitelnost.³¹

Pro původce zpravodajských textů (novináře) představují tyto zásady kritéria profesionálního přístupu, a staly se proto také součástí etických kodexů řady zahraničních i českých médií. Za stěžejní princip při tvorbě zpráv je považována tzv. maximální objektivita.

2.2.1 OBJEKTIVITA

Objektivita jako ústřední pojem ve vztahu ke kvalitě poskytovaných informací představuje jeden z elementárních standardů pro působení médií a jejich případné hodnocení. Souvisí se způsobem výběru, získávání a práce s informacemi jak v rovině tematicko-obsahové, tak při jejich jazykovém zpracování.

Přesné vymezení pojmu objektivita není snadné. V rámci teorie masové komunikace existuje řada různých definicí. D. McQuail objektivitu definuje na základě Westerstahlových kritérií, která zmiňují dva prvky ustavující objektivitu – faktičnost (s aspekty pravdivost, relevance, informativnost) a nestrannost (s aspekty vyváženost a neutralita).³²

Hlavní (ideální) rysy objektivitě pak D. McQuail pojmenovává jako:

- vylučování subjektivního pohledu či osobního zaujetí;
- absence stranění (zdražení se jakékoli předpojatosti);
- respektování přesnosti a dalších kritérií pravdivosti – relevance a úplnosti;
- nepřípustnost skrytých motivů a služby třetí straně (např. skrytá reklama aj.).³³

Karel Šebesta uvádí, že obecně znamená úsilí o objektivitu:

1. potlačování subjektivního faktoru, tedy všech projevů autorského subjektu, a to jak přímé, tak nepřímé, tzn. k objektivnímu zpravodajství nepatří vyjadřování hodnotících postojů, citového zaujetí autora apod.;

³⁰ Tamtéž.

³¹ BARTOŠEK, Jaroslav: *Základy žurnalistiky*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín, 2004, str. 50.

³² Viz McQUAIL, Denis: *Úvod do teorie masové komunikace*. Portál, Praha, 2009, str. 211-212.

³³ McQUAIL, Denis: *Úvod do teorie masové komunikace*. Portál, Praha, 2009, str. 210.

2. otevřené poukázání na všechny subjektivní zdroje, které se mohly ve zprávě projevit, a snahu o jejich vyváženost.

A dodává, že objektivitě vyjádření „prospívá i jeho neutrálnost výrazová, tedy užívání spisovného jazyka, dodržování spisovné jazykové normy, upřednostňování ustálených způsobů vyjadřování, potlačení příliš nápadných aktualizací apod.“³⁴ Kromě K. Šebesty se vlivem požadavku objektivitě na jazykové ztvárnění zpráv blíže zabýval např. V. Jílek.³⁵

Je nezbytné si uvědomit, že každý člověk je sociálně determinován, je produktem společnosti a kultury, ve které žije. Proto řada teoretiků z různých oblastí dospěla k názoru, že absolutní objektivita v žurnalistice není možná. Touto problematikou se zabýval B. McNair v monografii *Sociologie žurnalistiky*, v níž upozorňuje, že žurnalistický text je popisem reality zprostředkovaným subjektivním náhledem novináře a zpracován v souladu s konkrétními požadavky žurnalistického média.³⁶ S odkazem na tohoto sociologa B. Osvaldová uvádí, že „absolutní objektivnosti nelze dosáhnout, jelikož už sám výběr skutečností, které mají být sděleny, je proces neobjektivní.“³⁷ A dodává, že důraz je proto dnes více kladen na vědomou nezájatost a vyváženost. K té může přispět jasná separace zprávy a názoru na ni, resp. zřetelné odlišování zpravodajství a publicistiky.

Relativitou objektivitě zpráv se zabývá také T. Trampota v monografii *Zpravodajství* (2006). Zde také uvádí, že v závislosti na konkurenčním boji a snaze soudobých médií upoutat a udržet pozornost příjemce dochází k proměně prezentace informací ve zpravodajství, jejímž důsledkem je až jeho bulvarizace. Jedním z jejích projevů je tzv. infotainment, tedy snaha podávat informace zábavnou formou, v důsledku čehož informační funkce zpráv mnohdy ustupuje potřebě získat recipienta pro dané médium.³⁸ Důsledkem je odlišný výběr a interpretace zveřejňovaných témat, příp. důraz na emotivní působení zpráv, volba netradičních, zajímavých forem zpracování látky a zejména v komerčních médiích také pronikání implicitně vyjádřených osobních postojů a názorů přímých původců do zpravodajských sdělení. Dochází tak

³⁴ OSVALDOVÁ, Barbora a kol.: *Zpravodajství v médiích*. Karolinum, Praha, 2011, str. 133.

³⁵ Viz JÍLEK, Viktor: *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009, str. 59-60.

³⁶ Viz McNAIR, Brian: *Sociologie žurnalistiky*. Portál, Praha, 2004, kap. 1, 2, 4 (zejm. str. 19, 25-28, 73-79).

³⁷ OSVALDOVÁ, Barbora a kol.: *Zpravodajství v médiích*. Karolinum, Praha, 2011, str. 12.

³⁸ Viz TRAMPOTA, Tomáš: *Zpravodajství*. Portál, Praha, 2006, str. 160-161.

k pronikání persvaze a zábavnosti do zpravodajských textů a s tím k porušování zásad informační kvality, resp. objektivitu.³⁹

Z hlediska formy zpracování obsahu lze bulvarizaci zejm. u tištěného zpravodajství spatřovat ve věnování většího prostoru vizuálním prvkům, ke kterým patří také titulek (dále fotografie, grafy ap.), a snižování podílu textu.⁴⁰ Také formulace titulku může mít vliv na subjektivizaci sdělení. V předkládané práci se zaměříme právě na analýzu titulkového materiálu a přítomnost vyjádření subjektivních postojů původců textů k obsahu výpovědi, v lingvistické teorii označovaným jako modalita.

2.3 TITULKY PSANÉ ŽURNALISTIKY

2.3.1 ROLE A FUNKCE TITULKŮ

Nejexponovanější částí žurnalistických sdělení, jíž se původci textů pokouší především upoutat pozornost příjemců, je rámcová složka, kterou představuje název komunikátu. Pro ten se v žurnalistice ustálilo pojmenování titulek.⁴¹ J. Mistrík uvádí, že název/titulek je: „nosiťom závažných obsahových částí celého textu. Spája čitateľa s vlastným textom: priťahuje, informuje a uvádza do textu“ a dále „aj keď je najčastejšie od ostatných částí formálne odčlenený, vecne je súčasťou ostatného textu“.⁴²

Z výše uvedeného vyplývá, že titulek představuje plnohodnotnou a funkční složku psaných komunikátů publicistického stylu, která se podílí na grafické podobě textu, a dovoluje jeho autorovi tvořivým způsobem formulovat svůj přístup k obsahu sdělení.⁴³

B. Osvaldová⁴⁴ uvádí základní funkce titulku:

1. graficky od sebe odděluje jednotlivé texty, svou podobou na ně upozorňuje a pomáhá čtenáři v orientaci na stránce;
2. svou velikostí a zalomením naznačuje, jak je materiál důležitý a jak jej má čtenář vnímat a hodnotit;
3. svou slovní podobou naznačuje obsah materiálu, příp. žánr, ve kterém je psán.

³⁹ Blíže viz JÍLEK, Viktor: *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009, str. 65-71.

⁴⁰ TRAMPOTA, Tomáš: *Zpravodajství*. Portál, Praha, 2006, str. 160.

⁴¹ Termín titulek (titul) je z latiny převzaté pojmenování s významem „název, označení“.

⁴² MISTRÍK, Jozsef: *Štylistika*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 1989, str. 318.

⁴³ CHLOUPEK, Jan: *Štylistika češtiny*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1991, str. 221.

⁴⁴ viz OSVALDOVÁ, Barbora a kol.: *Zpravodajství v médiích*. Karolinum, Praha, 2011, str. 29-30.

Titulek tedy splňuje funkci informační, orientační, grafickou a estetickou. V monografii *Současná stylistika* autorky poukazují také na schopnost titulku čtenáře získávat, ovlivňovat.⁴⁵

2.3.2 FORMA ŽURNALISTICKÝCH TITULKŮ

Faktory rozhodujícími o podobě titulku jsou charakter periodika, funkční zaměření a žánr komunikátu a technická povaha média, které žurnalistické sdělení zprostředkovává. O jeho jazykovém i grafickém ztvárnění proto rozhoduje, zdali se jedná o titulek v tzv. seriózním či bulvárním médiu, jestli je text, který uvozuje, zpravodajský či publicistický a je-li zveřejněn v tištěné či elektronické formě.

„Titulky by měly být v souladu nejen s tematikou a žánrem článku (neměly by např. slibovat víc, než článek přináší), ale s obsahem a zaměřením novin jako celku a se zaměřením našeho tisku vůbec.“⁴⁶ Zejména titulek zpravodajského textu v seriózním médiu by měl podobou i situováním odpovídat skutečné důležitosti informace. Proto nesmí recipienta mást nebo slibovat jiný obsah a žánr, než následuje v uvozovaném textu.

Charakter titulků je také historicky vázaný. S proměnou technologických možností a požadavků čtenářského publika dochází rovněž k posunu míry významu jednotlivých funkcí titulku, což má vliv na jeho výslednou podobu. Zatímco v sedmdesátých letech převládalo přesvědčení, že titulky mají být stručné a neúplné, aby podnítily čtenářův zájem o plný text, od devadesátých let se prosazuje zejména ve zpravodajství opačná tendence – význam titulků roste a články jsou zkracovány. V souvislosti s tím vznikají (zvláště zpravodajské) titulky, které se snaží postihnout základní myšlenku, podstatu, komunikátu.

Dle J. Bartoška dnes titulek: „zajímá čtenáře pětkrát častěji než samotný text“.⁴⁷ Ve shodě s tím S. Schneiderová podotýká, že: „mnoho titulků v současné podobě přináší shrnující informaci o obsahu článku a dnešnímu čtenáři – zjednodušené řečeno – stačí procházet noviny tak, že čte titulky nesoucí podstatnou informaci.“⁴⁸

⁴⁵ ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2008, str. 270.

⁴⁶ MACHÁČKOVÁ, Eva: K sémanticko-syntaktické výstavbě novinových titulků. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 46, 1985, str. 215-224.

⁴⁷ BARTOŠEK, Jaroslav: *Základy žurnalistiky*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín, 2004, str. 78.

⁴⁸ SCHNEIDEROVÁ, Soňa: *Informace – text – kontext (Nad současnou situací médií)*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2008, str. 10.

Tyto tendence se projevují užíváním tzv. titulkových komplexů, v jejichž rámci jsou hlavní titulky doplněny o nadtitulky, podtitulky či mezititulky, příp. stručné titulky k popiskům pod fotografiemi.

2.4 MODALITA VÝPOVĚDI

2.4.1 POJETÍ MODALITY

Kategorie modality představuje široce rozuměný pojem, pod nějž je zahrnována řada významů. Termín není v české lingvistice chápán jednotně, dílčí modální typy jsou vymezovány rozdílně a označovány různými termíny. Teoretická pojetí českých lingvistů se však shodují v tom, že podstata modality je spatřována ve: „vztazích mezi složkami komunikačního procesu, tj. především mezi mluvčím, větou/výpovědí a objektivní skutečností.“⁴⁹ Toto široké chápání řadí modalitu nejen do gramatického plánu jazyka, ale s ohledem na její sepětí s kontextem komunikační situace také do plánu pragmatického.

Je běžně uznáváno, že modalita jako jazyková kategorie je nedílnou složkou větného významu. H. Běličová uvádí: „Má-li se propozice stát větou, musí být 'věcný' význam zasazen do širšího rámce kategoriálních významů modálních, jež vytýkají nikoli 'věcné' vztahy aktantů, nýbrž hodnotí tyto vztahy z hlediska jejich faktické existence v mimojazykové skutečnosti. Propoziční význam je z tohoto hlediska prezentován jako odpovídající elementární mimojazykové situaci, nebo nikoli.“⁵⁰ A jinde píše, že v tomto případě: „může být ovšem nazírán jako odpovídající skutečnosti nikoli faktické, nýbrž představované, potenciální, ať už jde o prostou potenciálnost, nebo potenciálnost viděnou ze subjektivního hlediska mluvčího jako žádoucí apod.“⁵¹ Za funkci modality je tedy možné považovat hodnocení propozičního obsahu výpovědi, které se může týkat různých aspektů.

Jako konstitutivní složka výpovědi je chápána pouze **modalita postojová** (někdy označována také jako obecná, větná nebo záměrová) vyjadřující klasifikaci propozičního obsahu výpovědi z hlediska postoje mluvčího ke skutečnosti, tedy komunikační záměr mluvčího. Větná modalita je realizována kombinací formálních

⁴⁹ KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana: *Encyklopedický slovník češtiny*. Lidové noviny, Praha, 2002, s. 265.

⁵⁰ BĚLIČOVÁ, Helena: *Modální báze jednoduché věty a souvětí*. Ústav pro jazyk český ČSAV, Praha, 1983, str. 3.

⁵¹ BĚLIČOVÁ, Helena: Větná modalita a podřadné souvětí. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 40, 1979, str. 218-231.

prostředků: slovesným způsobem, koncovou interpunkcí, slovosledem, intonací, příp. partikulemi, tázacím pronominem či adverbiem. Specifické kombinace těchto prostředků jsou typické pro jednotlivé druhy větné modality. J. Panevová a kol. stanovuje těchto druhů⁵² pět: oznamovací, tázací, imperativní, přací, zvolací.⁵³

M. Grepl vedle modality postojové dále vymezuje modalitu epistémickou (jistotní) a voluntativní (volní),⁵⁴ J. Hrbáček v monografii *Čeština – řeč a jazyk navíc* ještě modalitu evaluativní (hodnotící). Tyto typy se řadí k fakultativním složkám výpovědi a představují další úroveň modálních významů modifikující propoziční obsah výpovědi vzhledem ke:

1. vztahu mluvčího k realizaci děje – voluntativní modalita;
2. jistotě platnosti jejího obsahu – epistémická modalita;
3. způsobu hodnocení obsahu výpovědi – evaluativní modalita.

V. Šmilauer do sféry „modálnosti v širším smyslu“ zahrnuje také oblast kladu a záporu a tzv. citovost.⁵⁵ Rovněž tyto kategorie jsou různými lingvisty posuzovány rozdílně, avšak v současnosti převažují tendence je z modality vydělovat. Tento postoj zastává například H. Běličová, která se proti zařazení negace do oblasti modality vyslovuje s tím, že klad a zápor jsou „kategoriální významy bezprostředně odrážející objektivní realitu, zatímco kategorie modality se považuje za oblast uplatnění subjektivně hodnotících postojů mluvčího k faktičnosti existence vztahů obsažených v propozici.“⁵⁶ Také F. R. Palmer uvádí, že modalita v jazyce se týká subjektivních charakteristik promluvy, subjektivitu vnímá jako základní kritérium modality a zápor do ní nezahrnuje.⁵⁷ Podobně se většinou teoretici vyslovují pro oddělování modální stránky od emocionální složky výpovědi. M. Grepl argumentuje tím, že „emocionální postoj mluvčího může být signalizován nejen v rovině modální výstavby výpovědi, ale i v rovině její stavby gramatické a v rovině výstavby aktuálního členění výpovědi.“⁵⁸ J. Hrbáček označuje za emocionalitu výpovědi jazykovými prostředky vyjádřený citový

⁵² Zároveň uvádí, že se pro tyto kombinace formálních prostředků užívají také jiná označení: v MČ 3 označení **výpovědní formy**, ve Skladbě češtiny **komunikační výpovědní formy**. M. Grepl nebo H. Běličová je pojmenovávají jako **komunikační větné typy**, které se formují na modální bázi.

⁵³ PANEVOVÁ, Jarmila a kol.: *Mluvnice současné češtiny 2*. Karolinum, Praha, 2014, str. 253-254.

⁵⁴ GREPL, Miroslav: K podstatě modálnosti. In: *Otázky slovanské syntaxe 3*. Univerzita J.E. Purkyně, Brno, 1973, str. 23-38.

⁵⁵ ŠMILAUER, Vladimír: *Novočeská skladba*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1966, str. 21-32.

⁵⁶ BĚLIČOVÁ, Helena: *Modální báze jednoduché věty a souvětí*. Ústav pro jazyk český ČSAV, Praha, 1983, str. 4.

⁵⁷ Viz PALMER, Frank Robert: *Mood and Modality*. Cambridge University Press, Cambridge, 1986, str. 16.

⁵⁸ GREPL, Miroslav: K podstatě modálnosti. In: *Otázky slovanské syntaxe 3*. Univerzita J.E. Purkyně, Brno, 1973, str. 36.

postoj mluvčího ke skutečnosti, který se projevuje výrazovou expresivitou. Jako sféru, v níž se emocionalita stýká s modalitou, vnímá emocionálně hodnotící postoje, které začleňuje do oblasti evaluativní modalit.⁵⁹

Cílem práce je identifikovat v titulcích současných deníků typy modalit signalizující subjektivní postoje a hodnocení původců textů. Jako takové se nám jeví typy označené výše za fakultativní, vyjma modalit voluntativní,⁶⁰ proto bude následující výklad věnován jejich charakteristice a prostředkům, jimiž jsou vyjadřovány.

2.4.2 EPISTÉMICKÁ MODALITA

Jako epistémickou neboli jistotní modalitu chápeme prostředek, kterým mluvčí vyjadřuje stupeň subjektivního přesvědčení o platnosti či neplatnosti propozičního obsahu.⁶¹ Jistotně modální postoje realizuje mluvčí v rámci oznamovacích vět, a to kladných i záporných, a využívá je k vyjádření širokého spektra hodnot od plné jistoty o validitě propozice, přes různý stupeň pravděpodobnosti až k úplné nejistotě.⁶²

Klasifikace jistotně modalitních hodnot bývají různě obsáhlé. M. Čejka rozlišuje pouze dvě hodnoty, a to plné a neplné přesvědčení mluvčího o pravdivosti obsahu.⁶³ M. Grepl uvádí ve Skladbě češtiny podrobnější třídění základních hodnot jistotní modalit:

1. plná jistota – mluvčí prezentuje platnost obsahu propozice jako stoprocentně jistou a není podstatné, co je zdrojem oné jistoty, a zda je obsah sdělení objektivně pravdivý;
2. vysoký stupeň přesvědčení – míra přesvědčení mluvčího o platnosti/neplatnosti propozice je téměř 100%;
3. střední stupeň přesvědčení – mluvčí se kloní buď k platnosti vypovídaného obsahu (je si jistý na více než 50 %) nebo k jeho neplatnosti (méně než 50 %);

⁵⁹ Viz ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 2011.

⁶⁰ Tento typ modalit bývá spolu s modalitou postojovou kategorizován jako objektivní, neboť vztahy reflektované prostředky volní modalit se mluvčímu jeví jako objektivní danosti. Viz *Mluvnice češtiny 3*.

⁶¹ Jistotní modalita bývá někdy označována také jako **pravděpodobnostní**, protože referuje o míře pravděpodobnosti realizace děje. Viz BURÁŇOVÁ, Eva: Vztah mezi pravděpodobností, dispoziční a záměrovou modalitou. In: *Slovo a slovesnost*. ročník 40, 1979, str. 98-101.

⁶² J. Hrbáček v *Čeština – řeč a jazyk* uvádí, že se nejistota spojuje také s otázkou.

⁶³ ČEJKA, Mirek: Postavení jistotní modalit ve struktuře výpovědi. In: *Otázky slovanské syntaxe IV/2*. Univerzita J. E. Purkyně, Brno, 1973, str. 53-62.

4. nízký stupeň přesvědčení – míra přesvědčení mluvčího o platnosti propozice se pohybuje okolo 50 %, tzn. že zároveň přiznává možnost její neplatnosti.⁶⁴

V závislosti na tom, zda se epistémická modalita vyjadřovaná mluvčím týká celého propozičního obsahu nebo jen jistých jeho komponentů (nikoli predikátu), bývá rozlišována jistotní modalita úplná (totální) a částečná (parciální).⁶⁵

2.4.2.1 Vyjadřování epistémické modality

Za primární výrazové prostředky jistotní modality jsou považovány lexikální prostředky obvykle označované jako modální částice, modální příslovce, větné příslovce atp. Jako sekundární prostředky jistotní modality chápe E. Buráňová některá vlastní modální slovesa a užití tvarů futura.⁶⁶

Plná jistota se ve výpovědi zpravidla nijak příznakově neprojevuje, je vyjádřena užitím slovesa v indikativu přítomnosti nebo předešlého času, explicitně signalizována bývá dle Skladby češtiny jen v dialogickém kontextu.

Za hlavní indikátory jistotní modality jsou pokládány lexikální prostředky, které bývají nejčastěji chápány jako modální částice.⁶⁷ Dané výrazy se sémantickou konkretizací staly součástí pragmatické složky výpovědi, nevstupují do syntaktických vztahů s dalšími větnými členy, nejsou začleněny do větné struktury a nabývají povahy vsuvek. Jedná se o výrazy *určitě, jistě, třeba, možná, rozhodně, nepochybně, zajisté, zjevně, zřejmě, nejspíš, patrně, pravděpodobně, asi, třeba, možná, sotva* aj. Řadí se zde také některé víceslovné výrazy typu *podle všeho, pokud vím, podle mého názoru, jak to vypadá, co já vím* atd., které jako modální částice vyjadřují některou z hodnot epistémické modality a rovněž se chovají shodně syntakticky.

Různý stupeň své jistoty o reálné platnosti tvrzení může mluvčí vyjádřit také souvětňnou konstrukcí, v níž na místě hlavní věty stojí modální výraz a vlastní obsahové jádro sdělení se podává ve vedlejší větě uvozené spojkou *že* (příp. má podobu její nominalizace). Tyto prostředky bývají označovány jako epistémické predikátory. V této kategorii se uplatňují zejména slovesa sentiendi (tj. slovesa

⁶⁴ GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc, 1998, str. 481-482.

⁶⁵ GREPL, Miroslav: Úvodní poznámky k tzv. jistotní modalitě. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 40, 1979, str. 81-87.

⁶⁶ Tyto prostředky vnímá jako transponované z jiné oblasti modality a tudíž stylově příznakové, viz BURÁŇOVÁ, Eva: Vztah mezi pravděpodobností, dispoziční a záměrovou modalitou. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 40, 1979, str. 98-101.

⁶⁷ Někteří lingvisté je označují za větné příslovce, příp. je situují na pomezí obou kategorií.

myšlení a usuzování)⁶⁸ nebo kopulativní spojení. Základní soubor jistotních predikátorů představují následující výrazy: *soudím, myslím, tuším, věřím, počítám, předpokládám, pochybuji, hádám, jsem přesvědčen, jsem si jist, mám za to, mám dojem (pocit), připadá mi, zdá se mi, je nesporné, je jisté, není pochyb, je (mi) jasné, je pravděpodobné, je zřejmé, je možné, je vyloučeno* atd. Některé z uvedených slovesných predikátorů občas nabývají také charakter funkčních modálních částic, pak ztrácejí svou větnou povahu a stávají se vsuvkou. (např. *Vlak měl myslím zpoždění.*).

Morfologickými prostředky vyjadřujícími jistotní modalitu jsou tvary futura signalizující nejisté tvrzení, předpoklad (dedukci). Využívají se tvary verba *být*, opisné tvary futura nebo formy utvořené prefixem *po-*: *Tou dobou už bude Jana doma. Karel to bude vědět. Ty hodiny půjdou pozdě.*

K signalizaci míry přesvědčení o platnosti propozičního obsahu se v mluvených projevech, zejména dialogických, užívá také speciálních výpovědních forem. Jedná se o výpovědi mající obvykle podobu osamostatněných závislých vět, dřívější spojky v nich nabyly povahy částic. Jedná se o struktury s *že* (vyjadřující vysoký stupeň přesvědčení o platnosti propozice: *Že na to zase zapomněl!* a ve spojení s kondicionálem střední stupeň přesvědčení: *Že bych si to nezapsal?*), *aby*, (*kdoví, bůhví*) *jestli* (vysoký stupeň přesvědčení o neplatnosti obsahu: *Aby přišel včas? Kdoví, jestli to věděl.*), *jako* + kondicionál (*Jako by nechtěl přijít?!*), *co když, jestli, kdyby* (*Co když nelhal!? Jestli o tom už neslyšel!?*)

Modální slovesa jsou primárními prostředky voluntativní modalitty, sekundárně se ale slovesa *moci, muset* a *mít* uplatňují také při vyjadřování jistoty. V této sekundární funkci je můžeme považovat za ekvivalentní s dalšími prostředky jistotní modalitty. Sémantika slovesa *muset* odkazuje primárně k významu nutnosti, sekundárně však nese význam téměř plné jistoty. V rámci jistotní modalitty se jedná o postoj subjektivní povahy (přesvědčení mluvčího), který vyplývá z jisté objektivní nutnosti. Ta je syntakticky transponována do přesvědčení podloženého uzuálností, očekávaností nebo záhodností. Vysoký stupeň jistoty o platnosti kladně formulovaného propozičního obsahu se vyjadřuje slovesem *muset*, v případě platnosti záporného obsahu je nutné ke kladnému *muset* připojit negovaný infinitiv, s kladným infinitivním tvarem se užívá záporná forma verba *moci*: *Vaše rozhodnutí*

⁶⁸ Blíže viz HLAVSA, Zdeněk: Modalitní funkce sloves „sentiendi“. In: *Slovo a slovesnost*. ročník 40, 1979, str. 105-107.

muselo Petra potěšit. Vaše rozhodnutí muselo Petra nepotěšit.// Vaše rozhodnutí nemohlo Petra potěšit. Nízký stupeň přesvědčení o platnosti kladného obsahu se vyjadřuje indikativem nebo kondicionálem slovesa *moci*, v případě záporného obsahu pak negovaným slovesem *muset*: *Může se (Mohl by se) mýlit. Nemusel o tom vědět.* Nejistotu může mluvčí signalizovat i prostřednictvím kondicionálu slovesa *mít*: *Měl by přijít odpoledne.* Důležitým faktorem pro identifikaci modálních sloves jako prostředků jistotní modality je kontext výpovědi, bez příslušného sémantického doplnění mohou sloužit rovněž funkci deskriptivní nebo preskriptivní.⁶⁹

V rámci jistotní modality je uvažováno také o kategorii původce modality. Za toho je považována osoba, která usuzuje o míře platnosti děje. E. Buráňová⁷⁰ rozlišuje tři případy:

1. původce modality je totožný s mluvčím;
Ted' už je Petr asi doma.
2. původce modality je odlišný od mluvčího a je explicitně označený;
Pavel říká, že už je Petr asi doma.
3. tzv. cizí mínění.⁷¹
Petr už je prý doma.

Druhá a třetí kategorie zahrnují výpovědi, v nichž se mluvčí od zaručení pravdivosti sdělení distancuje, dává jasně najevo, že se jedná o informaci zprostředkovanou, jejíž validitu nemůže sám hodnotit. Původním zdrojem proklamované informace může být konkrétní osoba nebo skupina osob, ale mluvčí se může rovněž odkazovat k nějaké organizaci, textům aj. Zprostředkovanost informace bývá mluvčím ve výpovědi obvykle přímo signalizována, ne vždy však explicitně vyznačuje zdroj sdělení, ten bývá ve výpovědích často anonymizován. K formulaci tzv. cizího mínění slouží:

1. slovesa s významem předávání a získávání informace jako jsou *říkat, psát, slyšet, zjistit* aj.
 - a. autorizované: *Petr říkal, že Jana přijede ve středu. Jak hlásili v rozhlase, do Prahy přijede papež.*

⁶⁹ Blíže viz *Příruční mluvnice češtiny*.

⁷⁰ BURÁŇOVÁ, Eva: Vztah mezi pravděpodobností, dispoziční a záměrovou modalitou. In: *Slovo a slovesnost*. ročník 40, 1979, str. 98-101.

⁷¹ E. Buráňová označuje za cizí mínění pouze formy výpovědi, v nichž je zdroj anonymizován. Výpovědi s explicitně vyznačeným původcem modality odlišným od mluvčího hodnotí ve vztahu k mluvčímu jako postojovou modalitu.

- b. anonymizované: *Říká se, že stoupne cena ropy. Píšou, že zdraží potraviny.*
2. částice *prý, snad, údajně*: *Prý se odstěhoval.*
 3. modální verbum *mít*: *Ve středu má pršet. Měl by být brzy propuštěn.*
 4. předložkové spojení *podle* + substantivum v genitivu: *Podle novin Stárka brzy propustí. Podle Jany bude nájem příliš drahý.*

2.4.3 EVALUATIVNÍ MODALITA

Evaluativní modalitu představují hodnotící postoje, jimiž autor projevu zaujímá ke skutečnosti, o níž vypovídá, pozitivní nebo negativní stanovisko. Může se jednat o postoje objektivní, tedy společensky zdůvodněné, nebo subjektivní, vyjadřující emocionálně hodnotící stanovisko mluvčího k propozici obsahu, avšak mezi oběma typy není zcela ostrá hranice.

Objektivní postoje, hodnotící určitá fakta z hlediska etiky, jsou založené na společenských normách a jsou realizovány většinou prostřednictvím predikativních spojení typu *je dobré/špatné/moudré* pojících se s infinitivem nebo vedlejší větou s *že*: *Je správné pomáhat ostatním. Je špatné, že jednají za našimi zády. Zřídka bývá eticky hodnotící postoj vyjádřen pomocí preskriptivního užití modálního slovesa *mít*: *Měli jsme se řídit pravidly. Neměl by ses chovat tak hrubě.**

K signalizaci subjektivních, emocionálně hodnotících postojů, které vychází z pocitu libosti a nelibosti mluvčího, jsou využívány modální částice jako *bohudík, bohužel, naštěstí, škoda* ap. nebo slovesné nebo verbonominální predikátory typu *těší mě/mrzí mě/lituji/líbí se mi, že...; jsem šťastný/rád, že...: Bohužel nebudu moci přijít. Těší mě, že ti to pomohlo. Jsem rád, že už je ti lépe.*

Evaluativní postoje je možné vyjádřit také konvencionalizovanými výpovědními formami s iniciálními částicemi jako jsou: *ještě že, aspoň že, štěstí že* atp.: *Štěstí že se nikomu nic nestalo. Aspoň že nebude sama.*

3 JISTOTNÍ MODALITA V TITULCÍCH SOUČASNÝCH DENÍKŮ

Následující oddíl je věnován analýze jistotně modalitních postojů v titulcích vybraných deníků. Pozornost je zaměřena na způsob vyjadřování plné a neplné jistoty a jejich dílčích hodnot, a to ve vztahu k původci epistémické modality, a komentován je případný vliv užitých prostředků na informační kvalitu titulků.

3.1 FREKVENCE JISTOTNĚ MODÁLNÍCH POSTOJŮ

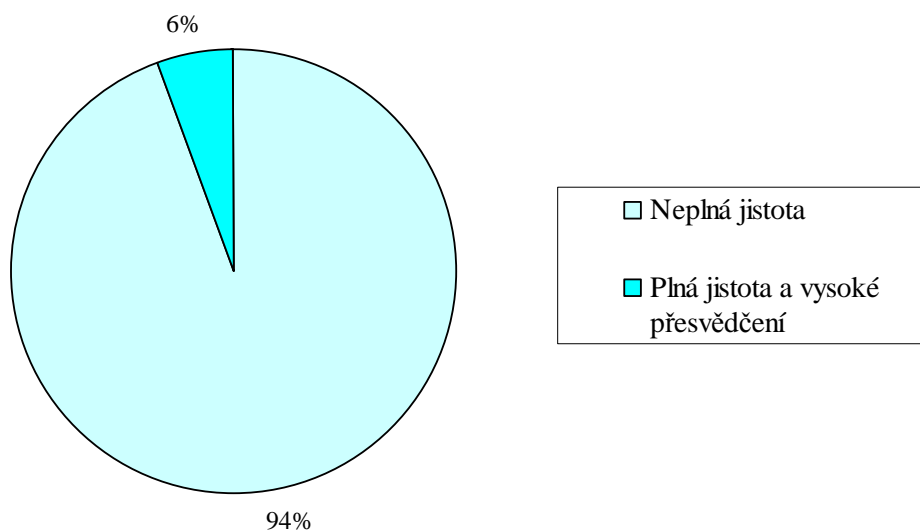
Z celkového počtu 6 665 titulků byly jistotně modální postoje vyjádřeny v 618 titulcích, což představuje 9,3 % výchozího korpusu. V rámci zpravodajství pak byla epistémická modalita nalezena v 9,9 % titulkového materiálu a v rámci publicistiky u 6,5 % titulků této oblasti.⁷² Tato relativně vysoká četnost výskytu prostředků jistotní modalitní signalizuje, že autoři žurnalistických textů poměrně často již v titulku vyjadřují míru přesvědčení o platnosti či neplatnosti propozičního obsahu. Je však zapotřebí upozornit na skutečnost, že pouze ve 13,4 % (tj. 83) nalezených modálně modifikovaných titulků je původcem modalitní samotný autor textu, ve zbylých 86,6 % se jedná o zprostředkované cizí mínění (nicméně i to je považováno za součást epistémické modalitní, a proto rovněž zahrnuto v našem výzkumu). Explicitní subjektivní postoj vůči jistotě o platnosti výpovědi byl tedy identifikován pouze v 1,3 % výchozího materiálu, zbylé prostředky epistémické modalitní odkazovaly k cizímu původci modalitní. Vzhledem k faktu, že v korpusu výrazně převládají zpravodajské titulky nad publicistickými, není zjištění, že v oblasti jistotní modalitní převažuje v žurnalistických textech vyjadřování cizího mínění nad subjektivním zaujímáním jistotně modálních postojů mluvčího, nijak nečekané. Ve zpravodajské oblasti se totiž autoři pro zachování objektivitní často odvolávají na zdroje svých tvrzení, odkazují se k povolaným autoritám a aktérům předkládaných zpráv, případně signalizují, že pravdivost prezentované informace není vzhledem ke svému zdroji jistá. Výše uvedené výsledky kvantitativní analýzy jsou pro přehlednost zaneseny v tabulce č. 1.

⁷² Pro výrazný nepoměr počtu shromážděných titulků z dílčích oblastí publicistického stylu budou v práci za účelem srovnání využity relativní hodnoty, tj. hodnoty vyjadřující procentuální podíl reálných hodnot v rámci dané oblasti.

Tab. 1 Četnost explicitně vyjádřené epistémické modality v korpusu dat

Oblast	Celkový počet titulků	Titulky obsahující explicitně vyjádřenou JM	Procentuální vyjádření
Celý korpus	6 665	618	9,3 %
Zpravodajství	5 456	540	9,9 %
Publicistika	1 209	78	6,5 %
Původcem modality mluvčí	6 665	85	1,3 %
Cizí mínění	6 665	533	8,0 %

Výchozím kritériem pro třídění a uspořádání excerpovaného materiálu bylo kritérium původce modality a také opoziční hodnoty plného a neplného přesvědčení mluvčího o platnosti propozičního obsahu. V druhé uvedené kategorii převládalo u titulků s explicitně signalizovanou modalitou vyjadřování výpovědní nejistoty, a to počtem 584 titulků proti 34 titulkům s plnou či vysokou mírou přesvědčení o platnosti či neplatnosti výroku. To však souvisí právě s kategorií původce. Výše jsme uvedli, že výrazně převažovalo vyjadřování cizího mínění, které s sebou přináší právě distanci a nejistotu ze strany mluvčího. Vzájemný poměr těchto hodnot znázorňuje graf č. 1.

Graf 1 Plné vs. neplné přesvědčení o platnosti propozičního obsahu

Níže uvedená tabulka č. 2 zachycuje frekvenci jednotlivých prostředků epistémické modality, které se v analyzovaném materiálu vyskytly, a to bez ohledu na původce modality. Jsou uvedeny hodnoty pro třídy užitých prostředků a v jejich rámci pro vybrané výrazy, seřazeny jsou sestupně dle celkového výskytu tříd a následně sestupně dle celkového výskytu jednotlivých prostředků uvnitř tříd.

Tab. 2 Frekvence jednotlivých tříd jistotně modálních prostředků

Prostředek	MFD		Aktuálně.cz		Celkem
	zpr	pub	zpr	pub	
Verba dicendi ⁷³	158	36	225	2	421
<i>říkat</i>	32	17	46	0	95
<i>řici</i>	18	6	15	0	39
<i>psát</i>	4	0	4	0	8
<i>mluvit</i>	1	0	0	0	1
Modální partikule	53	22	32	9	116
<i>prý</i>	14	0	13	0	27
<i>asi</i>	8	5	3	1	17
<i>možná</i>	10	1	1	0	12
<i>zřejmě</i>	7	1	2	2	12
<i>nejspíše</i>	3	0	5	1	9
<i>snad</i>	3	2	0	2	7
<i>spíše</i>	3	1	2	1	7
<i>opravdu</i>	1	3	0	1	5
<i>údajně</i>	0	0	4	0	4
<i>fakticky</i>	2	0	1	0	3
<i>rozhodně</i>	0	3	0	0	3
<i>určitě</i>	2	0	1	0	3
<i>jistě</i>	0	2	0	0	2
<i>těžko</i>	0	2	0	0	2
<i>skutečně</i>	0	0	0	1	1
<i>třeba</i>	0	1	0	0	1
<i>vážně</i>	0	1	0	0	1
Verba sentiendi ⁷⁴	20	13	18	0	51

⁷³ O. Šoltys vymezuje verba dicendi takto: „jsou to akční slovesa, jejichž agentním participantem (tj. tím, který ve větě s aktivním verbem finitem bude v pozici Snom, tedy podmětem) je vykonavatel činnosti, která záleží v užívání jazyka (neboli v činnosti řečové).“ Z této skupiny tzv. sloves pravení vyjímá verba *řici*, *mluvit* a *psát*, neboť je považuje za sémanticky nejčistší a tudíž bezpříznaková. Viz ŠOLTYS, Otokar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Ústav pro jazyk český ČSAV, Praha, 1983, str. 26, 58.

Pro šíři této skupiny uvádíme na tomto místě konkrétní hodnoty pouze pro ona bezpříznaková slovesa.

⁷⁴ Hana Prouzová označuje jako verba sentiendi ta, která svým lexikálním významem označují mentální jevy, tj. slovesa myšlení a usuzování. Viz PROUZOVÁ, Hana: K vazbám některých sloves myšlení. In: *Naše řeč*, ročník 78, 1995, str. 29-30. Zde uvádíme pouze hodnoty pro celou třídu prostředků, jednotlivé výskyty budeme komentovat na příslušných místech textu.

Modální slovesa	14	1	20	0	35
<i>mít</i>	11	1	18	0	30
<i>moci</i>	2	0	1	0	3
<i>mušet</i>	1	0	1	0	2
<i>Podle + SUBSTg</i>	4	2	8	0	14
VF s <i>že</i>	1	1	0	0	2
<i>Není jasné</i>	0	0	1	0	1
CELKEM	249	74	304	11	638
	323		315		

Data v tabulce ukazují, že nejčastěji byla k signalizaci jistotně modálních postojů užívána slovesa pravení, což opět souvisí s kategorií původce modality a převahou vyjadřování cizího mínění. Dále byly hojně uplatňovány modální částice, slovesa myšlení a modální slovesa. Speciální výpovědní formy uvozené částicí se v korpusu objevily pouze dvakrát, a to tzv. *že*-věty. Ve shromážděném materiálu jsme neidentifikovali žádný případ užití formy futura k signalizaci nejistého tvrzení.

Dále bude pozornost věnována využívání jednotlivých prostředků ve vztahu k původci modality, míře signalizované jistoty a průběžně bude komentován jejich případný vliv na informační kvalitu (u zpravodajských titulků, u nichž o této kategorii můžeme uvažovat).

3.2 PŮVODCE MODÁLNĚ JISTOTNÍCH POSTOJŮ: MLUVČÍ

3.2.1 PLNÁ JISTOTA

Při signalizaci plné jistoty mluvčí prezentuje obsah sdělení jako stoprocentně jistý. Není rozhodující, na čem své přesvědčení zakládá, ani to, zda se jedná o tvrzení objektivně pravdivé či nikoli, ale to, že jej mluvčí takto podává. Tato hodnota nebývá ve výpovědi zpravidla nijak příznakově indikována, je vyjádřena predikátem ve formě indikativu přítomného či minulého času. Ve zkoumaném materiálu se takovéto titulky bez přímé signalizace plné jistoty vyskytovaly ve značné míře. Předkládáme několik příkladů (č. 1-8), v nichž autor podává své sdělení jako prostý fakt s plnou jistotou o jeho pravdivost, aniž by tuto jistotu explicitně signalizoval.

Př. 1: *Škoda chystá nový závodní vůz* (MFD, zpr, 12. 11. 2014)

Př. 2: *Francie nepředá Mistraly podle plánu* (MFD, zpr, 14. 11. 2014)

- Př. 3:** *Ondříček vládl Oscarům právě proto, že nevyhrál* (MFD, pub, 1. 11. 2014)
- Př. 4:** *Stárnout s grácií není snadné* (MFD, pub, 25. 10. 2014)
- Př. 5:** *Veřejné pojištění není samozřejmost* (AKT, pub, 6. 11. 2014)
- Př. 6:** *Německá armáda ztratila schopnost podporovat aktivní zahraniční politiku* (AKT, pub, 11. 10. 2014)
- Př. 7:** *V jižní Číně vypukla nejhorší epidemie dengue za dvacet let* (AKT, zpr, 7. 10. 2014)
- Př. 8:** *Soud zamítl restituční žalobu proti Česku za miliardu korun* (AKT, zpr, 11. 11. 2014)

Explicitního vyjádření plné jistoty užívá mluvčí nejčastěji v dialogickém kontextu, nebo v případě, že chce příjemce sdělení ubezpečit o svém naprostém přesvědčení o platnosti své výpovědi. To je možné učinit prostřednictvím slovesa *vědět*, které se v analyzovaném materiálu vyskytovalo u obou deníků a rovněž v publicistice i zpravodajství. Případů, v nichž je původcem modality mluvčí, jsme v korpusu našli 5 a uvádíme je v příkladech č. 9-13.

- Př. 9:** *Víme, proč neplatí šest let vězení pro Drábkova náměstka* (AKT, zpr, 23. 10. 2014)
- Př. 10:** *Konečně: víme, jak znechutit limonády* (MFD, zpr, 25. 10. 2014)
- Př. 11:** *Babiš váhá se spořicíím i dluhopisy. Víme, kde vám dají nejvíc* (AKT, zpr, 4. 11. 2014)
- Př. 12:** *O nové Fabii Combi už víme vše. Podívejte se, v čem je jiná* (AKT, zpr, 1. 11. 2014)
- Př. 13:** *Víme, co měl Caesar k obědu, ale s penězi si neporadíme* (MFD, pub, 13. 11. 2014)

Příklady 9-12 obsahují sloveso *vědět* ve tvaru 1. osoby plurálu indikativu přítomnosti, kterého je zde užito za účelem zobecnění původce sdělení, kterým je autor titulku, a to na celou redakci. Autor tak odklání pozornost od své osoby směrem k obsahu sdělení. V titulcích 9-11 představuje predikátor *víme* větu hlavní, modálně modifikovaný obsah pak vedlejší větu předmětnou vztažnou. Takto formulovaný titulek pak pro autora, resp. redakci deníku, znamená závazek, že předkládaný článek

bude pravdivý, neboť plnou jistotu o jeho pravdivosti prezentuje v titulku. Nepříznivý vliv tohoto užití prostředku jistotní modality na informační kvalitu titulku je možno spatřovat ve vtažení subjektu podávajícího do sdělovaného obsahu.⁷⁵

U příkladu č. 13 se jedná o titulek uvozující polemický a úvahový text, v jeho kontextu sloveso *vědět* nesignalizuje nutně stoprocentní přesvědčení o validitě výroku, není chápáno v doslovném významu, vyjadřuje nadsázku.

Mluvčí však může také projevovat svou plnou neznalost sdělovaného obsahu. Tato absolutní nevědomost bývá přímo vyjádřena užitím verba *nevědět*.⁷⁶ Případy s užitím predikátoru *nevím/e* ze strany mluvčího jsme v korpusu našli 3, a to ve dvou publicistických a jednom zpravodajském titulku MF DNES, a uvádíme je v příkladech č. 14-16.

Př. 14: *Nevím, kdy bude líp* (MFD, pub, 13. 10. 2014)

Př. 15: *Kdyby Česko bylo napadeno, tak bych... No, vlastně nevím* (MFD, pub, 16. 10. 2014)

Př. 16: *Nevíme, co s nimi. Staří a s demencí* (MFD, zpr, 21. 11. 2014)

Příklady č. 14 a 15 představují titulky k úvahovým textům, autor již v titulku poukazuje na skutečnost, že ve své úvaze nedochází k řešení problematiky, nad níž se zamýšlí. Jedná se o titulky publicistické oblasti, proto signalizovaná nevědomost mluvčího není na závalu. Titulek č. 16 obsahuje verbum *nevědět* v 1. osobě plurálu indikativu přítomnosti, autor prostřednictvím užitého tvaru generalizuje původce nevědomosti na celou společnost. Touto aktualizací dochází u daného zpravodajského titulku k narušení neutrality, a tudíž i objektivitě titulku. Autorský subjekt jeho formulací vyjadřuje své vlastní stanovisko a hodnocení sociální politiky státu.

⁷⁵ V kapitole 2.2.1 jsme odkazovali ke K. Šebestovi, který vidí úsilí o objektivitu v potlačování subjektivního faktoru, tedy všech projevů autorského subjektu, ke kterému zde evidentně dochází.

⁷⁶ S. Žaža upozorňuje na problém rozporu ve výpovědích typu *Nevím, že se Petr oženil*, které podle něj neobsahují predikátor *nevím* signalizující nevědomost, neboť v momentě výpovědi je už mluvčímu obsah propozice znám. Viz: ŽAŽA, Stanislav: K úloze tzv. větných adverbii při vyjadřování postoje mluvčího k propozičnímu obsahu. In: *Slovo a slovesnost*. Ročník 40, 1979, str. 135-138. Toto však platí pouze pro výpovědi obsahující vedlejší věty předmětné spojkové, nikoli však pro věty vztahné.

3.2.2 VYSOKÝ STUPEŇ PŘESVĚDČENÍ

Přechod mezi plným přesvědčením o platnosti či neplatnosti propozičního obsahu a jeho vysokým stupněm je plynulý. Od stoprocentní jistoty značící postoj mluvčího parafrázovatelný jako „vím, že...“ se dostáváme k hodnotě blížíící se 100 % v případě přesvědčení o platnosti propozice formulovatelný jako „jsem přesvědčen, že...“ a hodnotě téměř nulového přesvědčení o platnosti sdělení, jedná-li se o postoj vyjadřující vysokou míru jistoty o neplatnosti obsahu výpovědi, který nese význam „pochybuji, že...“⁷⁷

K signalizaci vysoké míry jistoty mluvčího bylo ve shromážděném materiálu nejčastěji využíváno epistémických partikulí, a to částic *rozhodně* a *určitě* pro vyjádření přesvědčení o platnosti obsahu a částice *těžko* k vyjádření přesvědčení o neplatnosti propozice. Celkem se jedná o pět nálezů uvedených v příkladech č. 17-21. Všechny tyto výskyty náleží k článkům z MF DNES, a to publicistickým i zpravodajským.

- Př. 17:** *Můj táta riskoval, a proto uspěl. Rozhodně se nemá za co stydět* (MFD, pub, 11. 11. 2014)
- Př. 18:** *Soutěž na provoz mýta stát stihne jen těžko* (MFD, pub, 6. 11. 2014)
- Př. 19:** *Kýčaře lze napodobit a nahradit, Petra Hapku těžko* (MFD, pub, 27. 11. 2014)
- Př. 20:** *Určitě budu dávat pozor na placení nájmu* (MFD, zpr, 2. 10. 2014)
- Př. 21:** *Zima oddaluje svůj příchod, rybníky v listopadu určitě nezamrznou* (MFD, zpr, 14. 11. 2014)

V publicistických titulcích v příkladech č. 17-19 značí užití modální partikule rozhodný postoj mluvčího k popisované skutečnosti. Ve vztahu k funkci takovýchto titulků a zpráv, tedy k funkci persvazivní, jež má za cíl přesvědčovat a získávat příjemce pro postoje mluvčího, je přítomnost těchto prostředků oprávněná. Ve zpravodajských titulcích příkladů č. 20 a 21 je však vzhledem k informativní funkci nevhodná, opět dochází k promítání subjektivních postojů mluvčího do sdělení, což je ve zpravodajství nepatřičné. Příklad č. 20 je formulován jako výpověď autora článku, přestože je zřejmé, že se jedná o citaci, ačkoli graficky nijak neoznačenou.

⁷⁷ GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc, 1998, str. 481-482.

Tato skutečnost proto vytváří nejasnost, kterou vysvětluje až kontext uvedeného článku, což představuje rovněž porušení informační kvality.

Jako epistémické predikátory použité k vyjádření vysoké míry jistoty autora byla ve zkoumaném korpusu dat uplatněna verba *potvrdit* a *vyločit*, a to pouze ve zpravodajských titulcích deníku Aktuálně.cz. Všechny tři nalezené výskyty předkládáme v příkladech č. 22-24.

- Př. 22:** *Potvrzeno. Porošenko přijede v lednu do Česka* (AKT, zpr, 22. 11. 2014)
Př. 23: *Potvrzeno. Druhý pilíř penzí skončí, lidé dostanou na výběr* (AKT, zpr, 12. 11. 2014)
Př. 24: *Podezření na ebolu v ČR vyloučeno. Pacient z Nigérie ji nemá* (AKT, zpr, 9. 11. 2014)

Zmíněné titulky mají podobu větného ekvivalentu, je vynechána spona verbonominálního přísudku, pravděpodobně za účelem větší působnosti titulku na čtenáře. Původcem modality je v těchto případech autor titulku, přesto je ze sémantiky sloves patrné, že ve svém tvrzení vychází z informací povolanych autorit. V případě, že články obsahují explicitně uvedený zdroj, ze kterého autor ve své výpovědi vychází, je možné takto formulovaný titulek považovat za objektivní.

Jak jsme popsali v teoretické části práce, primárně slouží sloveso *muset* k vyjádření toho, že realizace či nerealizace obsahu predikátu je nutná, a je tedy primárním prostředkem voluntativní modality. Sekundárně se však uplatňuje v rámci epistémické modality k signalizaci vysoké míry přesvědčení o platnosti či neplatnosti propozice. Výpověď s tímto modálním slovesem, v níž byl původcem modality samotný mluvčí, jsme zaznamenali v celém korpusu pouze jednou, ve zpravodajství Mladé Fronty DNES, viz příklad č. 25.

- Př. 25:** *Bydlení v Novém Jičíně musí být žádané* (MFD, zpr, 9. 10. 2014)

Autor v titulku č. 25 vyjadřuje zcela explicitně své vlastní přesvědčení o platnosti předkládané informace. Jelikož se jedná o titulek zpravodajského článku, je

nutné jej klasifikovat jako neobjektivní, protože dochází k narušení jedné ze základních charakteristik objektivnosti, a to k porušení pravidla neutrality.

Vysoký stupeň přesvědčení o neplatnosti obsahu sdělení vyslovil autor článku v titulku č. 26, jediném z korpusu, v němž mluvčí k signalizaci míry své jistoty využil speciální výpovědní formy s částicí *že*.

Př. 26: *To že byla Plzeň? Mdlý tým padl a konkurenty už má v zádech* (MFD, zpr, 10. 11. 2014)

Původce vyjadřuje v první části titulku svou pochybnost prostřednictvím interogativní věty uvozené partikulí *že*, svůj negativní postoj pak zdůvodňuje v druhé větě. Ve skutečnosti však autor nepochybuje, že tým, o němž ve článku píše, je Viktoria Plzeň, vyjadřuje pouze svůj údiv nad způsobem a výsledkem hry. Jedná se tedy ze strany autora o snahu aktualizovat a ozvláštnit formu titulku. Dochází tak však k narušení srozumitelnosti a zejména neutrality titulku, a tím ke snížení jeho informační kvality.

3.2.3 UJIŠŤOVÁNÍ O UPŘÍMNOSTI

V analyzovaném materiálu se vedle modálních částic vyjadřujících vysoký stupeň přesvědčení mluvčího vyskytovala také adverbia jim významově blížká, ve své sémantice však bohatší o významový rys ujišťování o upřímnosti založené na ověřeném přesvědčení o pravdivosti předkládané informace. Jedná se o polyfunkční adverbia *opravdu*, *skutečně*, *vážně*, *fakticky* a *jistě*. S. Žaža tuto skupinu pojmenovává jako konfirmativa a jejich odlišnost od jistotně modálních partikulí vidí v možnosti jejich užití ve výpovědích tázacích, případně také v rozkazech, zákazech, radách, žádostech atd.⁷⁸ M. Čejka je chápe jako postojové propoziční komentory, jejichž prostřednictvím mluvčí manifestuje svou víru v pravdivost propozice, signalizuje tedy splnění podmínky upřímnosti, a zároveň se zavazuje, že tato víra je opodstatněná, podložitelná důkazy, které jej opravňují danou propozici tvrdit.⁷⁹ Ve výchozím korpusu se vyskytlo celkem 10 těchto výrazů, a to v obou denících i

⁷⁸ ŽAŽA, Stanislav: K úloze tzv. větných adverbíí při vyjadřování postoje mluvčího k propozičnímu obsahu. In: *Slovo a slovesnost*. Ročník 40, 1979, str. 135-138.

⁷⁹ ČEJKA, Mirek: Adverbia jako postojové propoziční komentory: typ opravdu. In: *Slovo a slovesnost*. Ročník 40, 1979, str. 214-217.

dílčích publicistických oblastech. Všechny výskyty předkládáme v příkladech č. 27-36.

- Př. 27:** *Opravdu je Ukrajina "po několik století" spjatá s Ruskem?* (AKT, pub, 20. 10. 2014)
- Př. 28:** *Opravdu tehdy "padla zed"?* (MFD, pub, 7. 11. 2014)
- Př. 29:** *Jsou Tom Cruise a Orlando Bloom opravdu sami?* (MFD, pub, 8. 11. 2014)
- Př. 30:** *Registr smluv - kde je skutečně zakopaný pes?* (AKT, pub, 19. 11. 2014)
- Př. 31:** *Opravdu nechci žít s pocitem nebezpečí, nejistoty a strachu* (MFD, pub, 13. 10. 2014)
- Př. 32:** *Takový Senát opravdu nechceme* (MFD, pub, 22. 10. 2014)
- Př. 33:** *Skříň vzpomínek aneb 21 let, která vážně stála za to* (MFD, pub, 20. 11. 2014)
- Př. 34:** *Konec igelitky? Jistě. I v politice skončila* (MFD, pub, 22. 11. 2014)
- Př. 35:** *Jistě půjdeme nahoru, věří Maxwell* (MFD, pub, 26. 11. 2014)
- Př. 36:** *Americký tisk: Zeman je fakticky mluvčím prezidenta Putina* (AKT, zpr, 22. 11. 2014)

Titulky v příkladech č. 27-30 nejen obsahují postojový komentor, ale mají také formu tázací věty. M. Čejka ve svém článku píše, že mluvčí tak signalizuje svou vůli získat od adresáta informaci o aktuálním stupni závazku původce informace vzhledem k pravdivosti nějaké tvrzené propozice, která je vždy přítomna v širším kontextu a v otázce mluvčího je opakována.⁸⁰ V případě novinových titulků je však nutno chápat tyto otázky jinak. U titulků č. 27-30 mluvčí jistě reaguje na nějaké dříve zveřejněné informace, o jejichž pravdivosti či přesnosti však sám pochybuje, není o ní plně přesvědčen, a formou otázky dává své pochyby najevo. Pokládá tedy tuto otázku s cílem na ni v článku následujícím za titulkem na základě argumentace odpovědět. V příkladech č. 31-34 se již jedná o výpovědi s konstatační formou a postojové komentory jsou zde užity se záměrem ujistit příjemce sdělení o upřímnosti mluvčího. Jedná se však o titulky publicistických článků a hodnocená adverbia jsou zde užita expresivně za účelem intenzifikace vyjádřeného postoje, který je založen na

⁸⁰ ČEJKA, Mirek: Adverbia jako postojové propoziční komentory: typ opravdu. In: *Slovo a slovesnost*. Ročník 40, 1979, str. 214-217.

subjektivních stanoviscích vůči propozici, nikoli na objektivních důkazech, kterými by původce textu mohl své tvrzení podložit. V publicistice je však takováto aktualizace titulků přípustná.

Příklady č. 35, 36 se od předchozích liší původcem výpovědi, která obsahuje postojové komentory. V předešlých titulcích jím byl mluvčí, v těchto je jím explicitně označený cizí zdroj.⁸¹ Titulek č. 35 obsahuje adverbium *jistě* doplněné autorem článku o uvozovací verbum *věřit*, které význam předešlého postojového komentoru jistým způsobem modifikuje. Autor článku zde naznačuje, že původce výroku jej zakládá na své víře, ale pravděpodobně autorovi nepředkládá žádný důkaz o pravdivosti své výpovědi, a to vede autora k uplatnění slovesa *věřit*. Bez širšího kontextu tedy nejsme schopni interpretovat, zda se ze strany podavatele uvozeného výroku jedná o objektivní či subjektivní víru v platnost propozice. Jelikož se jedná o titulek z oblasti publicistiky nehodnotíme míru jeho objektivitu.

Příklad č. 36 je formulován jako citace obecného zdroje, pročež musíme chápat postojovou modifikaci ve vztahu k autorovi článku jako objektivní. Příslovce *fakticky* je zde však užito nenáležitě, SSJČ i ACSC uvádí, že adverbium *fakticky* je možné parafrázovat jako *ve skutečnosti* či *doopravdy*.⁸² Není však možné předkládat jako fakt, že prezident Zeman je mluvčím Putina, nejedná se o pravdivou informaci, výpovědi je užito s nadsázkou.

3.2.4 STŘEDNÍ STUPEŇ PŘESVĚDČENÍ

Jistota mluvčího se při středním stupni přesvědčení o validitě propozičního obsahu pohybuje v hodnotách nad 50 % a nese význam „myslím, že...“, při přesvědčení o neplatnosti obsahu klesá její hodnota pod 50 % a značí význam „nepředpokládám, že...“.

Ve zkoumaném materiálu byla tato hodnota z pozice mluvčího signalizována zejména prostřednictvím jistotně modálních partikulí *nejspíš/e*, *spíš*, *zřejmě*, *asi*.⁸³ Takto modifikovaných bylo 39 titulků pocházejících z obou deníků i obou dílčích oblastí publicistického stylu. Nejfrekventovanější z těchto částic je v korpusu

⁸¹ Tyto příklady uvádíme na tomto místě navzdory třídění titulků podle původce modality, a to z důvodu kompaktnosti analýzy daných prostředků a s ohledem na ojedinělost jejich výskytu při vyjadřování cizího mínění.

⁸² Viz Internetová příručka UJČ AV [citováno 22. 5. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=fakticky&Hledej=Hledej>>.

⁸³ K částicím vyjadřujícím střední stupeň přesvědčení je možné řadit také výraz *snad*. Vzhledem k jeho specifickým je však budeme komentovat dále v kapitole 3.2.6.

partikule *asi* (celkem 14 výskytů), nejméně častá pak částice *nejspíš/e* (bylo nalezeno 6 jejich užití). Tuto skupinu reprezentují vybrané ukázky konkrétních titulků v příkladech č. 37-48.

- Př. 37:** *Dálniční poplatek nejspíš bude, Gott sei Dank!* (AKT, pub, 31. 10. 2014)
- Př. 38:** *Klienti cestovních kanceláří zřejmě získají vyšší ochranu* (AKT, zpr, 28. 10. 2014)
- Př. 39:** *Karvinou i Havířov nejspíš ovládnou ČSSD s KSČM* (MFD, zpr, 14. 10. 2014)
- Př. 40:** *Chovancovi zřejmě přišel dopis s jedem* (MFD, zpr, 20. 11. 2014)
- Př. 41:** *Primátorem Liberce se nejspíše stane Tibor Batthyány z ANO* (AKT, zpr, 13. 11. 2014)
- Př. 42:** *Muž, který s nožem pronikl do Bílého domu, je asi nepřičetný* (AKT, zpr, 21. 10. 2014)
- Př. 43:** *Hotel Palace stále chátrá, kampus z něj asi nebude* (MFD, zpr, 1. 11. 2014)
- Př. 44:** *Puč v Severní Koreji? Spíš jen utajená operace diktátora* (AKT, zpr, 6. 10. 2014)
- Př. 45:** *Tlak na ČSSD Němečka spíš posílil* (MFD, zpr, 13. 11. 2014)
- Př. 46:** *Kdyby nás dnes viděl Edison, asi by se divil* (MFD, pub, 29. 10. 2014)
- Př. 47:** *Slovensko na Oscara posílá Krok do tmy. Je to spíše krůček zpátky* (MFD, pub, 23. 10. 2014)
- Př. 48:** *Je zřejmě smutné být zaměstnancem Z.Bakaly* (AKT, pub, 6. 10. 2014)

V příkladech 37-42 využívají autoři titulků epistémické částice k vyjádření svého předpokladu o platnosti vypovídané propozice. Z významu uvedených titulků je možné usuzovat, že se jedná o tvrzení založená na objektivních informacích, kterými v předložených příkladech mohou být prohlášení orgánů zákonodárné moci, zveřejněné výsledky koaličních jednání, lékařský protokol aj. Bez uvedení zdroje předpokladu se však jedná v rámci zpravodajství o nenáležitou interpretaci informací a porušení kritéria neutrality. K narušení informační kvality dochází také ve zpravodajských titulcích č. 44 a 45, v nichž původce textu, stejně jako v příkladech 46-48 z publicistiky, vyjadřuje svůj vlastní názor, jistotně modální částice zde pak slouží k jeho relativizaci. Specifický je titulček č. 43, neboť bez širšího kontextu není

množné posoudit, zda se přesvědčení mluvčího o platnosti propozice opírá o objektivní či subjektivní základ, v obou případech je nutné jej hodnotit jako neobjektivní, ať pro neúplnost informace o zdroji, nebo pro narušení neutrality.

V analyzovaném materiálu se vyskytl také jeden případ, kdy autor textu signalizoval střední stupeň své nejistoty postojovým predikátorem *nemyslím si* a zároveň užil také výpovědní formy s částicí *že*. Jedná se o titulek publicistického článku z MF DNES, viz příklad č. 49.

Př. 49: *Že je řídili kmotři? Nemyslím si, že to bylo úplně takhle* (MFD, pub, 7. 11. 2014)

Uvedený titulek se skládá ze dvou částí. Prostřednictvím první reaguje mluvčí na dříve zveřejněnou a blíže nespecifikovanou informaci a zároveň užitím formy interogativní věty s částicí *že* signalizuje své pochyby nad platností této informace. Druhou částí výpovědi svou nejistotu potvrzuje užitím predikátoru *nemyslím si* a naznačuje tak, že za pravděpodobnější pokládá jinou alternativu.

3.2.5 NÍZKÝ STUPEŇ PŘESVĚDČENÍ

Míra jistoty pohybující se okolo 50 % představuje nízký stupeň přesvědčení mluvčího o platnosti propozičního obsahu a můžeme ji parafrázovat jako „je možné, že...“ Jedná se o zvláštní hodnotu, jíž mluvčí signalizuje, že jako přípustnou chápe nejen platnost kladného obsahu, ale zároveň také platnost obsahu záporného, např. *Je možné, že přijde – (ale) je (také) možné, že nepřijde*.

Hodnota nízkého přesvědčení byla nejčastěji ve shromážděném materiálu mluvčím vyjadřována modální částicí *možná*. Jedná se o 10 výskytů, nalezených v obou denících i obou dílčích publicistických oblastech, které podáváme v příkladech č. 50-59. V MF DNES jsme zaznamenali také jeden výskyt partikule *třeba*, viz příklad č. 60.

Př. 50: *Vezmu kreditku a jedu. Žijeme na dluh a už to možná ani neumíme jinak* (MFD, pub, 13. 11. 2014)

- Př. 51:** *V řadách islamistů v Sýrii bojuje možná až 150 Američanů* (AKT, zpr, 18. 11. 2014)
- Př. 52:** *Chládkovy sliby se bortí. Povinné přijímací zkoušky se možná nestihnou* (MFD, zpr, 3. 11. 2014)
- Př. 53:** *Autobazary možná zdraží, některé skončí* (MFD, zpr, 7. 11. 2014)
- Př. 54:** *Možná to nebude naposled, ale Klaxons stojí za to vidět* (MFD, zpr, 22. 11. 2014)
- Př. 55:** *Nezdá se to, ale letecké útoky na džihádisty možná i fungují* (MFD, zpr, 10. 10. 2014)
- Př. 56:** *Kandidát seděl zároveň v komisi, volby možná neplatí* (MFD, zpr, 14. 10. 2014)
- Př. 57:** *Výbuch plynu zranil pět lidí, možná to byl pokus o sebevraždu* (MFD, zpr, 15. 10. 2014)
- Př. 58:** *Možná jsem spal v Hitlerově posteli* (MFD, zpr, 25. 10. 2014)
- Př. 59:** *Komise vyšetřuje Česko. Možná omezuje spotřebitele* (MFD, zpr, 21. 10. 2014)
- Př. 60:** *Mám právo. Máš právo. Třeba i zlobit* (MFD, pub, 27. 11. 2014)

Částice *možná* ve všech uvedených případech značí výše popsany potenciál prostředků nízkého přesvědčení signalizovat možnost současné platnosti obsahu i jeho opozitní podoby. Zpravodajské titulky v příkladech č. 51-59 mají tudíž sníženou informativnost, a proto v nich dochází k negativnímu ovlivnění jejich informační kvality. V publicistickém titulku č. 60 je užito partikule *třeba*, jejím účelem je však intenzifikovat předešlou část výpovědi, není použita k uznání opačné hodnoty obsahu propozice jako možné.

Nízká míra jistoty mluvčího bývá vyjadřována rovněž modálními slovesy *moci* či *nemuset* v jejich sekundární funkci. Ve sledovaném subkorpusu se vyskytlo pouze prvně jmenované sloveso *moci*, a to pouze dvakrát ve zpravodajských titulcích MF DNES, jejich znění uvádíme v příkladech č. 61 a 62.

- Př. 61:** *Vůdce IS Bagdádí může být vážně raněn. Co by jeho smrt znamenala pro chalífát?* (MFD, zpr, 10. 11. 2014)

Př. 62: *Dopravu by mohl vést Jan Volný, šéf resortu Prachař má poslední šanci na záchranu* (MFD, zpr, 17. 10. 2014)

Také verbum *moci* značí v předložených titulcích nejistotu o platnosti kladně formulovaného propozičního obsahu. Důvody k této nejistotě jsou ozřejměny v titulky uvozených člancích. V prvním z titulků představuje nejistota z první části výpovědi motivaci pro část druhou, formulovanou jako tázací větu, na niž autor odpovídá v samotném článku, který je laděn úvahově, pro zpravodajskou oblast nevhodně. Zatímco v titulku č. 61 je užito slovesa ve tvaru indikativu a vyjadřuje tak prostou možnost, titulek č. 62 obsahuje predikát v kondicionálu, který značí, že možnost je omezena nespécifikovanou podmínkou. I v těchto případech je informační kvalita oslabena nedostatečnou informativností titulku.

Ke stejné události jako v titulku č. 61 odkazuje příklad č. 63, k vyjádření nejistoty však užívá jiného prostředku, postojového predikátoru *není jasné*. Jde o jediný výskyt takto signalizované nejistoty mluvčím. Od předchozího příkladu se liší také uvedením širšího kontextu, proto vzhledem ke smyslu výpovědi považujeme titulek za objektivní.

Př. 63: *USA zasáhly schůzku islamistů. Zda trefili vůdce, není jasné* (AKT, zpr, 8. 11. 2014)

3.2.6 POSTOJE NADĚJE A OBAVY

M. Grepl ve Skladbě češtiny vyděluje specifickou třídu jistotně modálních prostředků, jež spolu s nejistotou vyjadřují rovněž postoj naděje nebo obavy mluvčího, který pomocí těchto prostředků signalizuje, zda by raději uvítal, kdyby obsah propozice odpovídal skutečnosti, či nikoli.⁸⁴ Explicitnímu vyjadřování postoje naděje slouží slovesa *doufat*, *věřit*, částice *snad* a výpovědní forma *s jen jestli*. Postoje obavy signalizují verba *bát se*, *obávat se* a některé výpovědní formy.⁸⁵

Při vyjadřování těchto postojů ze strany autora bylo ve sledovaném korpusu užíváno pouze polyfunkční partikule *snad*, a to v deníku MF DNES i na webovém

⁸⁴ GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc, 1998, str. 486.

⁸⁵ Blíže viz GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc, 1998, str. 486.

serveru Aktuálně.cz, ve zpravodajství i publicistice. Celkem jsme těchto výskytu zaznamenali 5 a předkládáme je v příkladech č. 64-68.

S. Žaža však upozorňuje na skutečnost, že doprovodný rys „žádoucnost očekávaného výsledku“ může být u partikule *snad* v určitých případech oslaben nebo zcela anulován. Jmenuje následující situace, kdy k tomu dochází:

1. při vyjadřování cizího mínění: *V tom lese snad žijí mufloni.*;
2. v emocionálně zabarvených výpovědích, kdy partikule *snad* signalizuje vysokou míru jistoty: *Ten člověk snad pozbyl rozum.*
3. má-li funkci tzv. „člensky modálního“ adverbia a nese-li význam „možná“: *Stojí to snad třicet, snad padesát korun.*⁸⁶

Př. 64: *Euro se (snad) blíží. Ale Češi nejsou dokonalí* (MFD, zpr, 19. 11. 2014)

Př. 65: *Udrží se ČSSD v Brně a Ostravě? Bez lídrů snad* (MFD, zpr, 13. 10. 2014)

Př. 66: *Dopis od Havla? Pomyslel jsem si, že snad přišel z kosmu* (MFD, zpr, 4. 10. 2014)

Př. 67: *Snad by se už hodila historická facka sedmého listopadu* (AKT, pub, 18. 11. 2014)

Př. 68: *Trestní postih za sněženou koblihu? To snad ne* (AKT, pub, 14. 10. 2014)

Příklady 64-68 reprezentují různé významy, které může sledovaná částice nést. V titulku č. 64 autor užitím výrazu *snad* vyjadřuje naději, nikoliv však naději, že se Mistrovství Evropy ve fotbale blíží, ale naději, že se český fotbalový tým na mistrovství kvalifikuje (k signalizaci významového posunu využívá závorek). Dává tak najevo svůj subjektivní postoj, což, spolu se sníženou srozumitelností titulku, oslabuje jeho informační kvalitu. Titulek č. 65 je formulován jako zjišťovací otázka a odpověď na ni, v níž autor prostřednictvím partikule *snad* připouští, že existuje podmíněná možnost, že bude propozice otázky platná. Opět zde dochází k pronikání subjektivního postoje autora textu do zpravodajství, tudíž k narušení pravidel objektivity. V příkladech č. 66 a 67 je sledovaného prostředku užito v expresivně zabarvených výpovědích, proto ani zde neznačí naději, ale vysoký stupeň přesvědčení mluvčího o platnosti propozice, v prvním případě ovšem chápaném

⁸⁶ ŽAŽA, Stanislav: K úloze tzv. větných adverbíí při vyjadřování postoje mluvčího k propozičnímu obsahu. In: *Slovo a slovesnost*. Ročník 40, 1979, str. 135-138.

s nadsázkou. U zpravodajského titulku č. 66 se jedná o nepatřičné užití emocionálně zbarvené výpovědi. Příklad z publicistiky č. 68 ilustruje možnost partikule *snad* signalizovat postoj obavy. Mluvčí ve výpovědi vyjadřuje tázací větou údiv nad obsahem propozice a jejím doplněním o částici *snad* také obavu z její platnosti.

3.3 PŮVODCE MODÁLNĚ JISTOTNÍCH POSTOJŮ: CIZÍ MÍNĚNÍ

Náš výzkum ukázal, že se žurnalisté pro zachování objektivity často distancují od odpovědnosti za pravdivost předávaných informací tím, že explicitně označí, že se jedná o zprostředkované informace. Za tímto účelem formulují autoři titulky jako přímé řeči, které signalizují pomocí uvozovek nebo uvedením původce výroku a citaci již uvozovkami neznačí, viz příklady č. 69, 70. Ve sledovaném korpusu jsme takových titulků zaznamenali celkem 275, což představuje 4,1 % shromážděného materiálu.

Př. 69: *Zeman: V senátních volbách rozhodovala osobnost kandidáta* (AKT, zpr, 19. 10. 2014)

Př. 70: *"Bez změny zákonů nemáme šanci"* (MFD, zpr, 1. 10. 2014)

Vedle titulků obsahujících citaci zdroje informací se ve shromážděném korpusu vyskytují také titulky s prostředky náležitými do funkčně-sémantické kategorie evidenciality. Pomocí těchto prostředků specifikuje mluvčí zdroj informací a na jeho základě produkuje úsudek o platnosti propozice. Ve výpovědi pak signalizuje, že:

1. zprostředkovaná informace není zaručená, a proto je její platnost do určité míry omezená;
2. daná informace je pravdivá, neboť existuje zdroj, jež její platnost dokazuje (tím může být vlastní zkušenost mluvčího nebo názor respektované autority).

Martina Ivanová definuje evidencialitu jako: „vyjadrenie existencie zdroja evidencie nejakej informácie, zahŕňa vyjadrenie toho, že evidencia existuje a rovnako aj špecifikovanie typu evidencie“⁸⁷ a vymezuje 3 typy zdrojů evidence, a to:

1. cizí mínění (reportivní/referenční evidencialita):

Říká se, že to udělal Petr.;

2. smyslové vnímání situace (percepční evidencialita):

Jak vidím, Petr už odešel;

3. inferenci (inferenční evidencialita):

*Petr je úplně zelený, zjevně je mu zle.*⁸⁸

V analyzovaném materiálu se vyskytovala pouze reportivní evidencialita, která je spojená s případy, kdy mluvčí vyjadřuje cizí mínění. Evidenčním zdrojem je řečový akt realizovaný jinou osobou. Cizí mínění bývá v češtině vyjadřováno různorodými prostředky lexikálními, lexikálně-gramatickými, lexikálně-syntaktickými a čistě syntaktickými. Analyzovaný materiál obsahoval zvláště partikule *prý* a *údajně*, řadu sloves pravení, modální verbum *mít* a předložkové spojení *podle* + genitiv. Jednotlivé prostředky budou komentovány v následujících kapitolách.

3.3.1 PLNÁ JISTOTA

V kapitole 3.2.1 jsme popsali způsoby vyjadřování plné jistoty. Jako prostředek pro explicitní signalizaci jsme stanovili sloveso *vědět*, které se vyskytovalo také v titulcích, ve kterých nebyl původcem modalit autor. V analyzovaném materiálu se objevily 3 takovéto výskyty, všechny pochází z Mladé Fronty DNES a pouze z oblasti publicistiky. Jsou uvedeny v příkladech č. 71-73.

Př. 71: *Ministerstvo spravedlnosti: O mafii víme* (MFD, pub, 25. 11. 2014)

Př. 72: *Nestřelíme góly, a proto klesáme, ví Greguš* (MFD, pub, 27. 11. 2014)

Př. 73: *Čtvrté vítězství? Orphee si musí říct sama, ví vítěz* (MFD, pub, 13. 10. 2014)

⁸⁷ IVANOVÁ, Martina: Epistemické funkcie evidenčných operátorov v slovenčine. In: *Vidy jazyka a jazykovedy: na počesť Miloslavy Sokolovej*. Prešovska univerzita v Prešove, Prešov, 2011, str. 145.

⁸⁸ IVANOVÁ, Martina: Vznik evidenčných operátorov v slovenčine z hľadiska gramatikalizačnej teórie. In: *Jazykovedny časopis*. Ročník 63, 2012, str. 31-52.

V prvním z uvedených příkladů (č. 71) je sloveso *vědět* predikátem v přímé řeči. Původce modality je zde zobecněn a není patrné, zda se jedná o informaci oficiálně zveřejněnou Ministerstvem spravedlnosti a prezentovanou pověřenou osobou, nebo jde o nepotvrzenou zprávu. Bez širšího kontextu tedy musíme vycházet z formy titulku a chápat jej jako podložený. Vzhledem k odkazu na původce modality je nutné titulky posuzovat jako objektivní výpověď autora.

Příklady č. 72 a 73 obsahují sloveso *vědět* v 3. osobně singuláru indikativu přítomnosti, které je zde užito jako součást uvozovací věty následující po výpovědi přímo označeného mluvčího. Autor titulku touto formou poukazuje na způsob prezentace uváděného sdělení jeho původcem a tento způsob sám interpretuje jako prosté oznámení jistého faktu. Sloveso *vědět* zde supluje bezpříznakové verbum dicendi *říkat* a nese s sebou výše popsany příznak. Jelikož se však jedná o titulky publicistické, nemůžeme mluvit o narušení informační kvality, protože zde není interpretace skutečností na závalu.

3.3.2 VYSOKÝ STUPEŇ PŘESVĚDČENÍ

V kapitole 3.2.2 uvádíme charakteristiku hodnoty vysoký stupeň přesvědčení jako jistotu blížící se 100 % v případě přesvědčení o platnosti či 0 % při přesvědčení o neplatnosti propozice.

Rovněž v případě cizího mínění byla tato hodnota vyjádřena několikrát prostřednictvím sloves *potvrdit*, *potvrzovat*, a to v obou denících pouze ve zpravodajství. Celkem se jedná o 15 výskytů, některé z nich jsou obsaženy v příkladech č. 74-79.

Př. 74: *Ano, o útočníka Klepiše máme zájem, potvrdili Třinečtí* (MFD, zpr, 22. 11. 2014)

Př. 75: *Krejčíř plánoval vraždu celníka, potvrdil svědek* (MFD, zpr, 22. 10. 2014)

Př. 76: *Expolicista si za korupci odsedí osm let, potvrdil soud* (AKT, zpr, 9. 10. 2014)

Př. 77: *Ministrů se lustrační zákon týkat nebude, potvrdil Senát* (AKT, zpr, 23. 10. 2014)

Př. 78: *Česká ekonomika ožívá, potvrzuje centrální banka* (AKT, zpr, 3. 10. 2014)

Př. 79: *Výroba aut v Česku je letos rekordní, potvrzují nová čísla* (AKT, zpr, 15. 10. 2014)

Všechny předložené příklady obsahují verbum *potvrdit/potvrzovat* ve 3. osobě indikativu přítomného nebo minulého času a stojí v uvozovací větě, která potvrzuje pravdivost předpokládaného či očekávaného obsahu předcházející věty, a zároveň obsahuje odkaz na původce oné jistoty o pravdivosti obsahu, kterým je autorita k tomuto potvrzení pověřená. Autor titulku se tak zbavuje odpovědnosti za pravdivost sdělení, čímž je rovněž zachována objektivita titulku.

Omezeně se objevily ve zprostředkovaných výpovědích cizích původců také modálních částic *rozhodně* a *určitě* signalizující vysoký stupeň přesvědčení o validitě propozice. V obou denících jsme našli pouze 3 výskyty mezi zpravodajskými titulky, jež uvádíme v příkladech č. 80-82.

Př. 80: *Na kolaudaci u muslimů: "Boty si rozhodně nezuju!"* (MFD, zpr, 7. 11. 2014)

Př. 81: *"Hollande rozhodně není žádný Cary Grant"* (MFD, zpr, 24. 11. 2014)

Př. 82: *Sčítání hlasů určitě nebylo bez chyb, říká šéfka komise* (AKT, zpr, 12. 10. 2014)

Částice zde značí vysokou míru přesvědčení původce výpovědi o platnosti záporného obsahu. Prostřednictvím uvozovek v př. 81 a uvozovací věty v př. 80 je explicitně poukázáno na zprostředkovanost informace a odkázáno k cizímu mluvčímu. Tím je autor textu zproštěn odpovědnosti za platnost propozice, samotné užití modálních částic by tedy nemělo vliv na informační kvalitu. V prvním a druhém příkladu však není přímo pojmenován původce přímé řeči, což je možné vnímat negativně vůči hodnotě informativnosti, a tedy jako záporné ovlivnění objektivity.

3.3.3 STŘEDNÍ STUPEŇ PŘESVĚDČENÍ

M. Ivanová se ve svém článku Epistemické funkcie evidenčných operátorov v slovenčine odkazuje na K. Boye a uvádí, že podle něj operátory reportivní evidenciality signalizují střední stupeň pravděpodobnosti. Dále však píše, že

referenční evidenční výrazy dle jejího názoru představují neutrální operátory sloužící vyjádření epistémické distance mluvčího.⁸⁹

Předchozí kapitoly 3.3.1 a 3.3.2 ukazují, že cizí mínění může vyjadřovat i jiné hodnoty než střední stupeň jistoty, přesto v námi analyzovaném materiálu byla prostřednictvím cizího mínění nejčastěji signalizována právě tato hodnota. Domníváme se, že důvodem je skutečnost, že vyjadřování cizího mínění prostředky středního stupně přesvědčení o platnosti obsahu umožňuje mluvčímu největší míru distance a zbavuje jej odpovědnosti za validitu propozice. Ve sledovaném korpusu byly využívány modální partikule, slovesa pravení a myšlení, konstrukce *podle* + genitiv i modální sloveso *mít*.

Nejfrekventovanějším prostředkem byla verba dicendi. Jejich definici jsme uvedli v poznámce na str. 30 této práce, zjednodušeně bychom mohli říci, že se jedná o činnosti spojené s užíváním jazyka. Tato slovesa představují velmi širokou a různorodou skupinu s rozdílnou šíří významu. Původci textů je využívají především k tomu, aby uvedli autora původní promluvy, resp. zdroj předkládané informace, a podložili tak hodnověrnost své výpovědi. Slovesa mají tvar 3. osoby indikativu přítomného či minulého času a zpravidla stojí v postpozici.

Nejvíce výskytů jsme zaznamenali u bezpříznakového verba *říkat* (95), dále u sloves *tvrdit* (40) a *říct* (39). Jako nepříznačková označuje O. Šoltys ještě verba *mluvit* a *psát* (a některá další),⁹⁰ která tak hojně využívána nebyla. V následujících příkladech č. 84-92 jsou užita právě verba dicendi označená jako nepříznačková.

- Př. 84:** *Soud i žalobkyně porušily zákon, píše Válková ve stížnosti* (AKT, zpr, 7. 10. 2014)
- Př. 85:** *Studentů je příliš, řekl Zeman v aule* (MFD, zpr, 13. 11. 2014)
- Př. 86:** *Špatný výkon, naše hloupost, říkal Vácha o gólu i porážce* (MFD, pub, 3. 11. 2014)
- Př. 87:** *Prověrka psychiatrických kauz bude do 10 dnů, říká Válková* (AKT, zpr, 19. 10. 2014)

⁸⁹ IVANOVÁ, Martina: Epistemické funkcie evidenčných operátorov v slovenčine. In: *Vidy jazyka a jazykovedy: na počesť Miloslavy Sokolovej*. Prešovská univerzita v Prešove, Prešov, 2011, str. 145-154.

⁹⁰ Blíže viz ŠOLTYS, Otokar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Ústav pro jazyk český ČSAV, Praha, 1983, str. 58 a 76-84

- Př. 88:** *Řidiči příliš spoléhají na schopnosti aut, říká šéf BESIPu* (AKT, zpr, 15. 11. 2014)
- Př. 89:** *Sovinec ani zámek Bruntál nejsou vaše, píší Rytíři kraji* (MFD, zpr, 18. 10. 2014)
- Př. 90:** *Nezapomeňte na lidská práva, píší umělci Zemanovi kvůli Číně* (AKT, zpr, 21. 10. 2014)
- Př. 91:** *Problémy v ráji? Všichni mluví o hádce Jolie a Pitta* (MFD, pub, 29. 11. 2014)
- Př. 92:** *Zeman zůstal věrný, píše se v Rusku* (MFD, zpr, 19. 11. 2014)

Většina titulků se slovesy dicendi obsahuje explicitní označení autora zprostředkované výpovědi, viz příklady č. 84-88. Někdy je však původce zobecněn (př. č. 89-91) nebo anonymizován (př. 92). Bezpříznakovost daných sloves umožňuje žurnalistům podat titulek jako prostou konstataci bez vlivu na informační kvalitu.

V korpusu dat však uvozovaly zprostředkovanou informaci také verba dicendi nebo sentiendi, která jsou vzhledem ke své bohatší sémantice chápána jako příznaková. Kromě poskytování informace řeči, je v nich obsažen ještě významový rys, který určitým způsobem specifikuje či klasifikuje způsob poskytování informace, odkrývá/skrývá důvody k jejímu poskytování nebo postoj mluvčího k poskytované informaci či komunikační situaci atd.⁹¹ Mezi taková, vyskytnuvší se v našem korpusu dat, patří například slovesa *lícit*, *slibovat*, *přiznávat se*, *volat*, *smát se* nebo již zmíněné *tvrdit* aj., několik příkladů uvádíme níže.

- Př. 93:** *Budu jako zbrojnoš, smála se Sáblíková* (MFD, zpr, 24. 11. 2014)
- Př. 94:** *Jsem odpovědný za volební porážku demokratů, přiznal Obama* (AKT, zpr, 9. 11. 2014)
- Př. 95:** *Věděla bych, jak poradit Berdychovi, tvrdí Navrátilová* (MFD, pub, 29. 10. 2014)
- Př. 96:** *K říjnovým volbám se chystají tři pětiny lidí, tvrdí průzkum* (AKT, zpr, 1. 10. 2014)

⁹¹ Blíže viz ŠOLTYS, Otokar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Ústav pro jazyk český ČSAV, Praha, 1983.

- Př. 97:** *Zahrnuli mě laskavostí, líčí Američan pobyt ve vězení v KLDK* (AKT, zpr, 22. 11. 2014)
- Př. 98:** *K místu závalu jsme to měli čtyři kilometry, líčí záchranář* (MFD, pub, 19. 11. 2014)
- Př. 99:** *Za honoráře jsem nakupoval sklo, přiznává dirigent* (MFD, zpr, 9. 10. 2014)
- Př. 100:** *Elektrina pro příští rok zlevní, slibují všichni dodavatelé* (MFD, zpr, 27. 11. 2014)
- Př. 101:** *Drogy budou v Česku po zátahu méně dostupné, slibuje policie* (AKT, zpr, 14. 11. 2014)
- Př. 102:** *Jde nám o holý život, volají lidé z českých obcí u Donbasu* (AKT, zpr, 10. 10. 2014)
- Př. 103:** *Zemane, odstup, volal dav* (AKT, zpr, 18. 11. 2014)

Formuluje-li autor titulek jako nevlastní přímou řeč s uvozujícím slovesem a explicitním uvedením původce promluvy, zbavuje se zodpovědnosti za věrohodnost propozice a z tohoto hlediska je možné titulek hodnotit jako objektivní. Problematickým se stává, je-li užito takového příznakového verba, které připisuje uvedené promluvě distinktivní rys, jež ji specifikuje vzhledem k postoji mluvčího (titulky 94-96, 99-101). Tento fakt předpokládá ze strany autora textu předchozí interpretaci komunikačního záměru, se kterým původní mluvčí výpověď realizuje. Subjekt autora se tak promítá do formy titulku a nepříznivě ovlivňuje jeho informační kvalitu. Užití verba, které nese významový rys způsobu předávání informace, za porušení objektivitu nepokládáme, neboť pouze specifikuje způsob či kanál, kterým je sdělení zprostředkováno, nikoli vztah původního mluvčího k dané výpovědi.

V příkladech č. 97-99 je původce promluvy charakterizován, ale není přímo jmenován, což, stejně jako zobecnění autora promluvy v příkladech 100-103, snižuje výpovědní hodnotu titulku a tudíž i její informační kvalitu. U příkladů 97-99 může být tento nedostatek vyrovnán graficky užitím fotografie.

Takto modifikovaných titulků bylo ve zpravodajství analyzovaného materiálu nalezeno celkem 395, což představuje 7,2 % dílčího zpravodajského korpusu a tudíž relativně značné množství titulků s narušenou informační kvalitou.

Zprostředkované cizí mínění žurnalisté v titulcích signalizovali hojně také pomocí jistotně modálních partikulí *nejspíš, asi, prý, údajně*.⁹² Celkem jsme našli 36 takto modifikovaných titulků, a to v obou denících zejména ve zpravodajství, pouze jeden výskyt náleží do publicistické dílčí oblasti. Nejfrekventovanější z těchto částic je v korpusu partikule *prý* (celkem 26 výskytů), nejméně častá pak *nejspíš/e* (pouhá 2 užití). Tuto skupinu reprezentují vybrané ukázky konkrétních titulků v příkladech č. 104-113.

- Př. 104:** *Policie: V Paskově nejspíš vybuchl metan, čekáme na posudky* (AKT, zpr, 25. 11. 2014)
- Př. 105:** *Rychetský: O služebním zákonu letos nejspíš nerozhodneme* (AKT, zpr, 26. 10. 2014)
- Př. 106:** *Start sezony asi nebude vydařený. Ale do března je čas, říká Soukalová* (MFD, pub, 8. 11. 2014)
- Př. 107:** *Zeman: O Pussy Riot už asi nebudu mluvit* (AKT, zpr, 27. 11. 2014)
- Př. 108:** *Obávaný velitel islámských radikálů je údajně mrtev* (AKT, zpr, 13. 11. 2014)
- Př. 109:** *Zajatý Cantlie se objevil na videu údajně ze syrského Kobani* (AKT, zpr, 27. 10. 2014)
- Př. 110:** *Putiny prý chtěl dělit Ukrajinu už v roce 2008* (MFD, zpr, 22. 10. 2014)
- Př. 111:** *Děšť zvedl hladinu řek, brzy prý ustane* (MFD, zpr, 24. 10. 2014)
- Př. 112:** *Vrah západních rukojmích Islámského státu byl prý zraněn* (AKT, zpr, 16. 11. 2014)
- Př. 113:** *Filip obhajoval cestu do Moskvy, prý řešil sankce* (MFD, zpr, 8. 11. 2014)

V příkladech 104-107 jsou epistémické částice součástí výpovědi původce odlišného od autora textu. Ten pomocí citace zprostředkovává epistemicky modifikovanou promluvu, v níž původní mluvčí vyjadřují prostřednictvím částic svůj předpoklad o platnosti vypovídání tvrzení. Autor tedy titulek podává jako pouhou konstataci o výpovědi jiného původce a neporušuje tak informační kvalitu titulku.

⁹² I v této části práce ponecháváme k těmto částicím náležející *snad* stranou, jeho výskyty při vyjadřování cizího mínění budeme komentovat až v kapitole 3.3.5.

K narušení informační kvality ale dochází ve zpravodajských titulcích č. 108-112. Autoři textu zde užívají partikulí sloužících k vyjádření cizího mínění, tedy takových, které svým významem odkazují ke zprostředkovanosti předkládané informace. Původce tvrzení je však anonymizován, není proto možné posoudit míru pravdivosti titulku (ačkoli jeho uvedení autorem textu můžeme chápat jako projev autorova pozitivního postoje k platnosti propozice), a zároveň je tím narušena výpovědní hodnota, tedy informativnost titulku. Oba tyto aspekty odporují kritériu objektivity. Jiná situace je v případě příkladu č. 113, v němž je autor zprostředkované promluvy explicitně označen. Partikule *prý* je zde využita za účelem kondenzace výpovědi. Toto její užití odkazuje ke slovesu *pravit*, z něž vznikla gramatikalizací 3. osoby přítomnosti *praví*.⁹³ V uvedeném příkladu je možné chápat danou částici také jako implikaci subjektivních postojů autora do titulku, konkrétně vyjádření jeho pochyb o platnosti propozičního obsahu. Tato interpretace je ale možná až na základě širšího kontextu, nepovažujeme proto tuto alternativu za platnou a titulek chápeme jako objektivní.

K signalizaci cizího mínění bylo ve své sekundární funkci uplatněno také modální sloveso *mít*. Nalezli jsme jej v obou denících zejména ve zpravodajství, v publicistice byl objeven jediný výskyt. Z 31 výskytů uvádíme několik vybraných v příkladech č. 114-121.

- Př. 114:** *Turisty má přitáhnout 150 milionů od MMR* (MFD, zpr, 3. 10. 2014)
- Př. 115:** *Povinně maturovat z matematiky mají studenti už v roce 2019. Tlačí na to firmy* (MFD, zpr, 23. 10. 2014)
- Př. 116:** *Bílé Vánoce nebudou ani letos. Sněžit má minimálně* (AKT, zpr, 29. 11. 2014)
- Př. 117:** *Zeman pozval do Česka Putina. Přijet má i Porošenko* (AKT, zpr, 18. 11. 2014)
- Př. 118:** *Mexiko zadrželo šéfa gangu, má stát za zmizením studentů* (AKT, zpr, 18. 10. 2014)
- Př. 119:** *Wonku poslal do vazby estébák, který ho měl řídit* (MFD, pub, 27. 10. 2014)

⁹³ Viz IVANOVÁ, Martina: Vznik evidenčných operátorů v slovně z hlediska gramatikalizační teorie. In: *Jazykovedny časopis*. Ročník 63, 2012, str. 34.

Př. 120: *Živě: Ukrajinci zatkli exšéfa špionů, který měl zradit vlast* (AKT, zpr, 9. 11. 2014)

Př. 121: *Na Vřesové studánce by znovu měla stát chata* (MFD, zpr, 25. 10. 2014)

Sloveso bylo v titulcích užito v indikativu přítomnosti, k vyjádření nejistoty děje budoucího (př. 114-117) a přítomného (př. 118), i préterita (př. 119-120), k signalizaci nejistoty minulého děje. Autor titulku č. 121 použil tvar kondicionálu, který značí podmíněnost možnosti budoucího děje. Verbum *mít* odkazuje v titulcích k předpokládanosti či možnosti platnosti děje. Tyto hodnoty však nesou rys silné nejistoty o pravdivosti tvrzení, což je ve zpravodajských titulcích na úkor informační kvality.

K autorizaci původce zprostředkovaného tvrzení se užívá adverbálních výrazů s formou konstrukce *podle* + genitiv. Prostřednictvím užití tohoto typu příslovečného určení zřetele se autoři titulků distancují od odpovědnosti za platnost propozice v obou vybraných denících zejména ve zpravodajství. Tato konstrukce se ve sledovaném materiálu vyskytla celkem 13krát, v příkladech č. 122-129 uvádíme osm z nich.

Př. 122: *Hrátky s miliony - Fotbalový svět podle důchodce* (MFD, pub, 24. 11. 2014)

Př. 123: *K volbám v Bahrajnu přišlo podle vlády 51 procent lidí* (AKT, zpr, 23. 11. 2014)

Př. 124: *Podle studie ubývá útoků vlků na ovce a kozy* (MFD, zpr, 1. 10. 2014)

Př. 125: *Podle odborníků veřejné zakázky nejlépe přiděluje Orlová* (MFD, zpr, 10. 11. 2014)

Př. 126: *Armádě podle Stropnického chybí záloha, chce vrátit odvody* (AKT, zpr, 23. 11. 2014)

Př. 127: *Nádraží v Havířově hrozí demolice. Podle státu není památkou* (AKT, zpr, 20. 10. 2014)

Př. 128: *Rath nedorazil k soudu, podle advokáta byl v nemocnici* (AKT, zpr, 21. 10. 2014)

Př. 129: *Ukrajina v NATO? Podle Němců jen jako partner* (MFD, zpr, 28. 11. 2014)

Titulek č. 122 uvádí článek zprostředkující subjektivní názory nejmenovaného původce, na což odkazuje komentovaná konstrukce. Jelikož se jedná o titulek publicistické dílčí oblasti není důvod mu cokoli vytýkat. O prostou konstataci se ze strany žurnalistů jedná v příkladech 123-125, tvrzení se opírá o obecné autority a je proto zachována jejich informační kvalita. V titulcích č. 127 a 128 představuje část výpovědi obsahující konstrukci *podle* + genitiv zdůvodnění předešlé části titulku. V příkladě č. 126 naopak příčinu následující části. Titulek č. 129 obsahuje otázku a odpověď na ni, v níž je pomocí prepozice *podle* specifikován původce názoru vyjádřeného v odpovědi. I tyto titulky hodnotíme jako objektivní, neboť cizí autor předkládané informace je vždy explicitně uveden. Jako malý nedostatek by bylo možné hodnotit užití obecných, resp. generalizovaných, původců (např. v 127, 129), ti jsou však konkretizováni v rámci textů článků.

3.3.4 NÍZKÝ STUPEŇ PŘESVĚDČENÍ

V kapitole 3.2.5 jsme upozornili na specifikum hodnoty nízký stupeň přesvědčení o pravdivosti propozice, které spočívá v připuštění platnosti jak kladného tak záporného obsahu. Tento stupeň nejistoty byl v korpusu při vyjadřování cizího mínění signalizován ojediněle, a to pouze ve zpravodajství, v Mladé Frontě DNES prostřednictvím epistémické partikule *možná* (2 nálezy) a na serveru Aktuálně.cz pomocí modálních sloves *moci* a *nemuset* (po jednom výskytu z každého). Dané výskyty předkládáme v příkladech č. 130-133.

Př. 130: *Milé Tour, možná se neuvidíme, vzkázal Froome* (MFD, zpr, 23. 10. 2014)

Př. 131: *Klukům možná zatrnulo, mně ale ne, prohlásil Tomáš Svoboda* (MFD, zpr, 23. 11. 2014)

Částice *možná* je v uvedených titulcích součástí uvozené věty a značí nejistotu cizího mluvčího o platnosti propozice. Původce modality je v obou případech explicitně označen a užitá uvozovací slovesa jsou z hlediska postoje mluvčího neutrální. Hodnotíme proto dané titulky jako objektivní.

Př. 132: *Walesa pro Aktuálně.cz: Ruské tanky mohou být brzy i v Česku* (AKT, zpr, 18. 11. 2014)

Př. 133: *Ochranné obleky nemusí na ebolu stačit, přiznala poprvé WHO* (AKT, zpr, 9. 10. 2014)

Rovněž modální slovesa signalizují v titulcích 132 a 133 nízký stupeň přesvědčení cizího původce o platnosti obsahu výpovědi. První titulek je formulován jako citace s přímým označením zdroje, je proto neutrální a objektivní. Druhý titulek je ale uvozen příznakově zbarveným verbem dicendi, jeho informační kvalita je tak narušená.

3.3.5 POSTOJE NADĚJE A OBAVY

V kapitole 3.2.6 uvádíme, že pro vyjádření postojů naděje a obavy spjatých se středním stupněm jistoty se užívá částice *snad* a také sloves *doufat*, *věřit*, *bát se* a *obávat se*. Všechny uvedené prostředky se objevily v titulcích vyjadřujících cizí mínění.

Postoje naděje byly v titulcích 2x signalizovány partikulí *snad*, 4x slovesem *doufat* a 7x verbem *věřit*. Většinou se jednalo o titulky MF DNES, na portálu Aktuálně.cz jsme našli jen jeden případ, viz příklady č. 134-146.

Př. 134: *Snad už ty tresty stačily, doufá šéf disciplínárky* (MFD, pub, 2. 10. 2014)

Př. 135: *"Snad podzim zakončím gólově"* (MFD, zpr, 19. 11. 2014)

Titulek č. 134 je formulován jako nevlastní přímá řeč obsahující partikuli *snad*, která spolu s uvozujícím predikátorem *doufá* signalizuje naději původního mluvčího na platnost předkládané propozice. Užití příznakově zbarveného verba zde není na závadu ve vztahu k informační kvalitě, neboť se jedná o titulek publicistický. V příkladu č. 135 je částice vyjadřující naději součástí přímé řeči značené uvozovkami, a proto nemá vliv na objektivitu titulku. Ta je narušena neuvedením autora výpovědi, kvůli čemu není titulek dostatečně informativní.

Př. 136: *Nakaženým ebolou pomůže krev přeživších, doufají zdravotníci* (AKT, zpr, 3. 11. 2014)

- Př. 137:** *Posledních pět měsíců v exilu, doufá Palmovka* (MFD, zpr, 22. 10. 2014)
- Př. 138:** *Zradil! Vyčítají Ostravaku voliči. Odpustí, nám, doufá lídr Semerák* (MFD, zpr, 24. 10. 2014)
- Př. 139:** *Ted' už se máme na co těšit, věří Česká Miss Kratochvílová* (MFD, zpr, 29. 11. 2014)
- Př. 140:** *Krutá porážka nám prospěje, věří házenkáři* (MFD, zpr, 1. 11. 2014)
- Př. 141:** *Ďábel je uvnitř nás, věří Stephen King, který vydává horor o posedlém knězi* (MFD, zpr, 11. 11. 2014)
- Př. 142:** *Karvinské družstvo věří, že v Lize mistryň půjde dál* (MFD, zpr, 17. 10. 2014)
- Př. 143:** *Jednou budu hrát za Liverpool, věří Mensah* (MFD, pub, 25. 10. 2014)
- Př. 144:** *Jistě půjdeme nahoru, věří Maxwell* (MFD, pub, 26. 11. 2014)
- Př. 145:** *Petrus: Po zranění jsem o dva kroky pomalejší, ale věřím, že brzy vše doženu* (MFD, pub, 18. 11. 2014)

Z. Hlavsa ve svém článku ve Slově a slovesnosti upozorňuje na skutečnost, že slovesa *věřit* a *doufat* obsahují kromě svého významu „mentálního vlastnění informace“ ještě další významové rysy. Nesou jednak jistotně modální významy, tj. značí, že výpověď je nejistá, a jednak významy specifikující důvody k této nejistotě. Verbum *věřit* značí nedostatek racionálního ověření propozice, u verba *doufat* nemohla být informace ověřena, původce si ji pouze utvořil, ale dosud ji nepřijal.⁹⁴

Verbum *doufat* bylo v titulcích užito ve 3. osobě indikativu přítomnosti v uvozujících větách s přímo označeným původcem (viz př. 134, 136-138). Jako nevlastní přímá řeč s explicitním uvedením původce byly formulovány také titulky s verbem *věřit* (př. 139-141 a 143-145). Příklad č. 142 představuje prostou konstataci autora titulku, předkládá jeho obsah jako prostý fakt, který pravděpodobně zakládá na výroku hráček karvinského družstva. Ve vztahu k objektivitě představuje u zpravodajských titulků z této skupiny (tj. titulky č. 136-142) problém skutečnost, že autoři titulků prostřednictvím příznakových sloves *doufat* a *věřit* přisuzují původním mluvčím právě postoj naděje, a to na základě interpretace jim dostupných informací.

⁹⁴ Blíže viz HLAVSA, Zdeněk: Modalitní funkce sloves „sentiendi“. In: *Slovo a slovesnost*. Ročník 40, 1979, str. 105-107.

Postoje obavy byly pomocí sloves *bát se*, *obávat se* vyjádřeny v korpusu celkem 6x, a to výhradně ve zpravodajství MF DNES, viz příklady 147-152. Vždy byly užity tvary 3. osoby indikativu přítomnosti v postpozici za uvozovanou výpovědí, jež je zdrojem/důvodem obav vždy přímo označeného cizího mluvčího. Objektivita titulků je narušena z hlediska neutrality, neboť autor užitím komentovaných sloves interpretuje komunikační záměr původce promluvy.

- Př. 146:** *Co když se separatisté vrátí? Obávají se ve Slavjansku* (MFD, zpr, 24. 10. 2014)
- Př. 147:** *Budu muset zavřít Klokánky, bojí se Vodičková* (MFD, zpr, 25. 11. 2014)
- Př. 148:** *Pendolino nás míjí a bude ještě hůř, bojí se v Karviné* (MFD, zpr, 3. 10. 2014)
- Př. 149:** *Zákon pošle chudé bydlet do sklepa či garáže, bojí se poslanci* (MFD, zpr, 23. 10. 2014)
- Př. 150:** *Hon na ebolu spustí chaos, bojí se na letištích* (MFD, zpr, 18. 10. 2014)
- Př. 151:** *Než začneme pracovat, může být v Evropě válka, bojí se studenti* (MFD, zpr, 18. 10. 2014)

3.4 DÍLČÍ ZÁVĚR

Prostředky jistotní modality byly v titulcích sledovaných deníků užívány v relativně vysoké míře, v 9,3 % celého korpusu. Nejčastěji užívali autoři titulků sloves dicendi, modálních partikulí a modálních sloves v sekundárních funkcích. Výrazně převažovala signalizace neplné jistoty nad postoji plného přesvědčení a vyjadřování jistotně modálních postojů při zprostředkovávání cizího mínění nad subjektivním hodnocením platnosti propozičního obsahu výpovědi ze strany mluvčího.

Výzkum ukázal, že všechny třídy jistotně modálních prostředků mají potenciál narušovat informační kvalitu zpravodajských titulků a že k tomu ve zkoumaných denících také dochází. Porušováno je zvláště kritérium neutrality, neboť užitím prostředků epistémické modality dochází k pronikání subjektivních postojů mluvčích do výpovědí. Dále byla sledovanými prostředky snižována informativnost titulků, a to zejména v případech zprostředkování cizího mínění.

4 EVALUATIVNÍ MODALITA V TITULCÍCH SOUČASNÝCH DENÍKŮ

V tomto oddíle se budeme zabývat analýzou titulkového materiálu zkoumaných deníků z hlediska vyjadřování hodnotících postojů označovaných jako evaluativní modalita. Budeme sledovat způsob signalizace těchto postojů, frekvenci užívaných prostředků a okomentujeme jejich vliv na informační kvalitu titulků.

4.1 FREKVENCE PROSTŘEDKŮ EVALUATIVNÍ MODALITY

V celém korpusu čítajícím 6 665 titulků byly hodnotící modální postoje vyjádřeny pouze ve 26 titulcích, což představuje 0,4 % výchozího materiálu. Uvnitř dílčího korpusu zpravodajství pak byla evaluativní modalita nalezena u 0,2 % titulkového materiálu a v rámci publicistiky u 1,3 % titulků této oblasti.

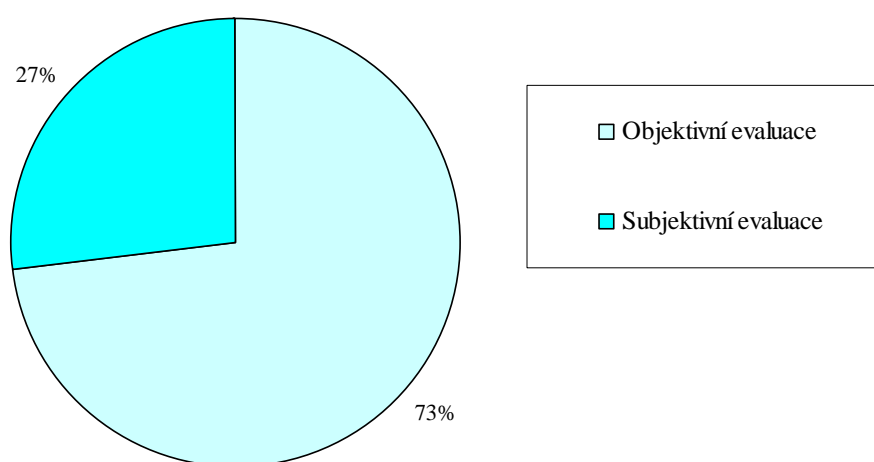
Nízký počet výskytů subjektivně hodnotících postojů signalizuje, že se žurnalisté nesnaží již v samotném titulku vyjádřit svá evaluativní stanoviska. S ohledem na značné zastoupení zpravodajských titulků v korpusu není toto zjištění překvapivé. V oblasti zpravodajství totiž představuje signalizace subjektivního hodnocení nepatřičný element, který nepříznivě ovlivňuje informační kvalitu titulků, neboť dochází jejich prostřednictvím k porušení podmínky neutrality. Také v dílčí publicistické oblasti však autoři textů prostředky hodnotící modalitativní využívali ve velmi omezené míře. Důvodem pro jejich nízký výskyt v publicistice je fakt, že autoři užívali často metaforických nebo statických titulků, v nichž se prostředky evaluativní modalitativní nemohly intenzivněji uplatnit. Výše uvedené výsledky kvantitativní analýzy jsou zaneseny v tabulce č. 3.

Tab. 3 Četnost explicitně vyjádřené evaluativní modalitativní v korpusu dat

Oblast	Celkový počet	Obsahující explicitně vyjádřenou HM	Procentuální vyjádření
Celý korpus	6 665	26	0,4 %
Zpravodajství	5 456	10	0,2 %
Publicistika	1 209	16	1,3 %

Postoje signalizující hodnotové soudy je možné dělit v závislosti na jejich motivaci na objektivní, které jsou společensky zdůvodněné a hodnotí fakta vzhledem k etice, a subjektivní, ty vychází z emocí mluvčího, jeho pocitu libosti či nelibosti. Ve zkoumaném korpusu dat převažovalo v titulcích s explicitně vyjádřenou evaluativní modalitou hodnocení založené na společenských normách počtem 19 výskytů nad 7 výskyty emocionálními. Vzájemný poměr těchto hodnot znázorňuje graf č. 2.

Graf 2 Objektivní vs. subjektivní hodnotící postoje

Níže uvedená tabulka č. 4 zachycuje frekvenci prostředků evaluativní modality, které se v analyzovaném materiálu vyskytly, a to bez ohledu na původce modality. Tabulka je seřazena sestupně dle celkového výskytu jednotlivých prostředků.

Tab. 4 Frekvence jednotlivých prostředků evaluativní modality

Prostředek	MFD		Aktuálně.cz		Celkem
	zpr	pub	zpr	pub	
mít	5	3	1	5	14
rád	0	3	0	0	3
mrzí mě	2	0	0	0	2
nemusí mrzet	1	0	0	0	1
je smutné	0	1	0	0	1
je škoda	0	0	1	0	1
je správná	0	0	0	1	1
je skvělé	0	1	0	0	1

je na místě	0	0	0	1	1
je dobře	0	0	0	1	1
Celkem	8	7	2	9	26
	15		11		

Uvedená data ukazují, že nejfrekventovanějším prostředkem hodnotících postojů je modální sloveso *mít* ve své sekundární funkci, a dále predikátová spojení, naopak jsme nezaznamenali žádný případ užití evaluačních částic.

Dále bude pozornost věnována využívání jednotlivých prostředků ve vztahu k motivaci jejich užití a charakteru vyjadřovaného postoje.

4.2 VYJADŘOVÁNÍ OBJEKTIVNĚ HODNOTÍCÍCH POSTOJŮ

Objektivní hodnotící postoje založené na společenských normách byly v analyzovaném materiálu nejčastěji realizovány pomocí preskriptivního užití modálního slovesa *mít*. M. Grepl uvádí, že tyto výpovědní formy: „signalizují vždy hodnocení negativní, ale tak, že říkají, jaký stav věci považuje mluvčí za správný.“⁹⁵ V příkladech č. 152-161 uvádíme několik titulků s tímto predikátorem, který jsme objevili v obou denících i obou oblastech publicistického stylu.

- Př. 152:** *Skončí kauza rozhodčích až u soudu? Kysela by se měl omluvit* (AKT, pub, 23. 11. 2014)
- Př. 153:** *Slezská Ostrava je zvláštní krajina. Mělo by ji chránit UNESCO* (AKT, pub, 21. 11. 2014)
- Př. 154:** *Premiér by neměl politikařit v zásadních věcech* (MFD, pub, 31. 10. 2014)
- Př. 155:** *Živě: Evropa by měla vyloučit USA z NATO, navrhuje šéf dumy* (MFD, zpr, 29. 10. 2014)
- Př. 156:** *Sobotka: Zeman by měl své postoje a výroky konzultovat* (AKT, zpr, 17. 11. 2014)
- Př. 157:** *Zvažujete, zda jít dnes k volbám? Toto byste měli číst* (MFD, zpr, 20. 11. 2014)
- Př. 158:** *Gól, který svět neviděl, neměl platit* (MFD, zpr, 20. 10. 2014)

⁹⁵ GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc, 1998, str. 490.

- Př. 159:** *Rok slabší koruny: ČNB měla zasáhnout dřív, tvrdí analytici* (MFD, pub, 11. 11. 2014)
- Př. 160:** *Sobotka: Vejce se neházejí. A prezident nemá mluvit sprostě* (AKT, pub, 17. 10. 2014)
- Př. 161:** *Můj táta riskoval, a proto uspěl. Rozhodně se nemá za co stydět* (MFD, pub, 25. 11. 2014)

Titulky č. 152-156 obsahují verbum *mít* ve tvaru kondicionálu. Autoři výpovědí tím signalizují svůj negativní postoj ke komentované situaci a naznačují, jakým způsobem by se měla uskutečnit náprava. Zvláštní případ představuje titulek č. 157, jímž autor oslovuje čtenáře a užitím kondicionálu slovesa *mít* vyjadřuje svůj názor o nutnosti nezbytné znalosti adresáta o obsahu článku. Nesignalizuje tedy své negativní stanovisko, ale doporučuje uskutečnění aktu četby za účelem získání náležitých informací. V předchozích titulcích (č. 152-156) nedochází k narušení informační kvality titulku, protože se jedná buď o publicistické texty (152-154), nebo je explicitně označen cizí původce výpovědi (č. 155 a 156). Užití aktualizační formy ve zpravodajském titulku č. 157 však mělo negativní vliv na jeho neutralitu, informační kvalita je tedy snížena.

Příklady č. 158 a 159 reprezentují titulky se slovesem *mít* ve tvaru indikativu préterita. Mluvíci jím vyjadřuje své záporné stanovisko k již vykonanému faktu. V prvním z titulků je původcem evaluativní modality autor, a protože se jedná o text ze zpravodajské oblasti, je z hlediska neutrality neobjektivní. Druhý případ naopak obsahuje přímé označení jiného původce modality a zároveň je součástí publicistického subkorpusu.

V indikativu přítomnosti je sledované verbum ve své negované podobě užito v publicistických titulcích č. 160 a 161. Ačkoli se v obou případech jedná o stejný tvar, vyjadřují titulky opozitní postoje. První z nich (č. 160) obsahuje vyjádření negativního postoje premiéra Sobotky vůči jednání prezidenta Zemana signalizovaný tím, že předkládá opačnou variantu jako správnou. Druhý naopak značí pozitivní postoj mluvčího k situaci, o které vypovídá.

V shromážděném korpusu byla k signalizaci objektivních evaluačních postojů ojediněle užívána predikativní spojení, jedná se o 5 výskytů nalezených v publicistice obou deníků, viz příklady č. 162-166.

- Př. 162:** *Politikář: Diplomovaný exorcista míří do Lán. A to je dobře!* (AKT, pub, 11. 11. 2014)
- Př. 163:** *Povinná maturita z matematiky je správná* (AKT, pub, 3. 11. 2014)
- Př. 164:** *Kritika prezidenta Zemana je na místě, dvojí metr ale nikoli* (AKT, pub, 7. 11. 2014)
- Př. 165:** *Je to smutné, ale stát není druhý tatínek* (MFD, pub, 11. 11. 2014)
- Př. 166:** *Půjčím si na splácení splátky na splátku. Je to tak skvělé!* (MFD, pub, 7. 11. 2014)

Mluvčí v titulcích 162-164 signalizují užitím prostředků evaluativní modality své pozitivní postoje ke komentovaným faktům. Titulek č. 166 obsahuje rovněž prostředek nesoucí pozitivní význam, je ho však užito ironicky a značí tak negativní stanovisko autora. Predikativní výraz *je smutné* v titulku č. 166 není použit s primárním úmyslem autora vyjádřit lítost, ačkoli platnost této možnosti připouští, ale spíše ke zdůraznění platnosti následující části výpovědi.

4.3 VYJADŘOVÁNÍ SUBJEKTIVNĚ HODNOTÍCÍCH POSTOJŮ

Subjektivní, emocionálně hodnotící postoje se v korpusu vyskytovaly jen výjimečně, celkem jsme našli pouhých 7 výskytů. Využívány byly slovesné i verbonominální predikátory, signalizovány byly pozitivní i negativní postoje. Všechny titulky modifikované evaluativními postoji uvádíme v příkladech 167-173.

- Př. 167:** *Rozhovor: Je škoda, že my Poláci vás Čechy tak málo zajímáme* (AKT, zpr, 3. 11. 2014)
- Př. 168:** *Štěch: Chci být předsedou Senátu, prohra Gajdůškové mě mrzí* (MFD, zpr, 18. 10. 2014)
- Př. 169:** *"Mrzí mě, že jsme ten gól nepodpořili bodově"* (MFD, zpr, 24. 11. 2014)
- Př. 170:** *Berdych unikl ostudě. Jeho ani Kvítovou nemusí prohry tak mrzet* (MFD, zpr, 6. 10. 2014)
- Př. 171:** *Zemana nemám rád, ale po celé Praze ho honit nechci* (MFD, pub, 7. 11. 2014)
- Př. 172:** *Jsem rád, že neuspěli ti, kteří mají Ostravu na svědomí* (MFD, pub, 13. 10. 2014)

Př. 173: *Mám rád Stodolní, stále se tam něco děje, říká zpěvák Richard Müller*
(MFD, pub, 10. 11. 2014)

Případy č. 167-169 obsahují negativní hodnocení propozičního obsahu výpovědi ze strany explicitně označeného cizího autora promluvy. Cizí mínění je zprostředkováno a označeno také v titulku č. 173, ve kterém původce modality projevuje své pozitivní stanovisko. Totožný s mluvčím je původce modality u příkladů 171 a 172, jelikož se jedná o publicistické titulky, není vyjádřené negativní ani pozitivní hodnocení v rozporu s komunikační funkcí. Svě subjektivní hodnocení signalizuje autor titulku ve zpravodajském příkladu č. 170, a porušuje tak zásady objektivity.

4.4 DÍLČÍ ZÁVĚR

Postoje vyjadřující hodnotící soudy se v analyzovaných titulcích vyskytovaly v minimální míře, v pouhých 0,4 % celého korpusu, v 0,2 % zpravodajského subkorpusu a 1,3 % publicistiky. K signalizaci evaluace bylo využíváno zejména modálního slovesa *mít* v jeho preskriptivním užití, ojediněle také predikativních spojení. Evaluační částice se v korpusu dat nevyskytovaly.

Výrazně převažovala signalizace negativních postojů nad pozitivním hodnocením propozičního obsahu, objektivně motivované postoje byly četnější než subjektivní pocity libosti či nelibosti a častěji probíhala evaluace v titulcích, jejichž autor byl shodný s původcem modality, nad titulky zprostředkujícími hodnocení cizího původce.

Potenciál prostředků evaluativní modality narušit informační kvalitu zpravodajských titulků vyplývá již ze samotného charakteru dané kategorie. Nízký počet nálezů hodnotících prostředků v této oblasti však svědčí o tom, že žurnalisté jsou si této skutečnosti vědomi a jejich užívání se vyhýbají.

5 SROVNÁNÍ DENÍKŮ

Následující oddíl obsahuje stručné srovnání zvolených deníků z hlediska výskytu prostředků epistémické a evaluativní modality, jejich frekvence a vlivu na informační kvalitu titulků.

5.1 VYJADŘOVÁNÍ JISTOTNÍ MODALITY

Prostředky jistotní modality se celkově vyskytovaly častěji na portálu Aktuálně.cz, a to u 10,2 % sesbíraných titulků, v deníku MF DNES se jistotní modalita vyskytovala u 8,5 %. Rovněž ve zpravodajství bylo možno nalézt více prostředků k vyjádření jistoty a nejistoty v titulcích Aktuálně.cz (asi o 3,4 %). Naopak to bylo u titulků publicistických, v jejichž rámci počet jistotně modifikovaných titulků výrazně převyšoval v MF DNES (o téměř 7 %). Popsané relativní hodnoty jsou spolu s jejich reálnými protějšky pro lepší orientaci zaneseny v tabulce č. 5

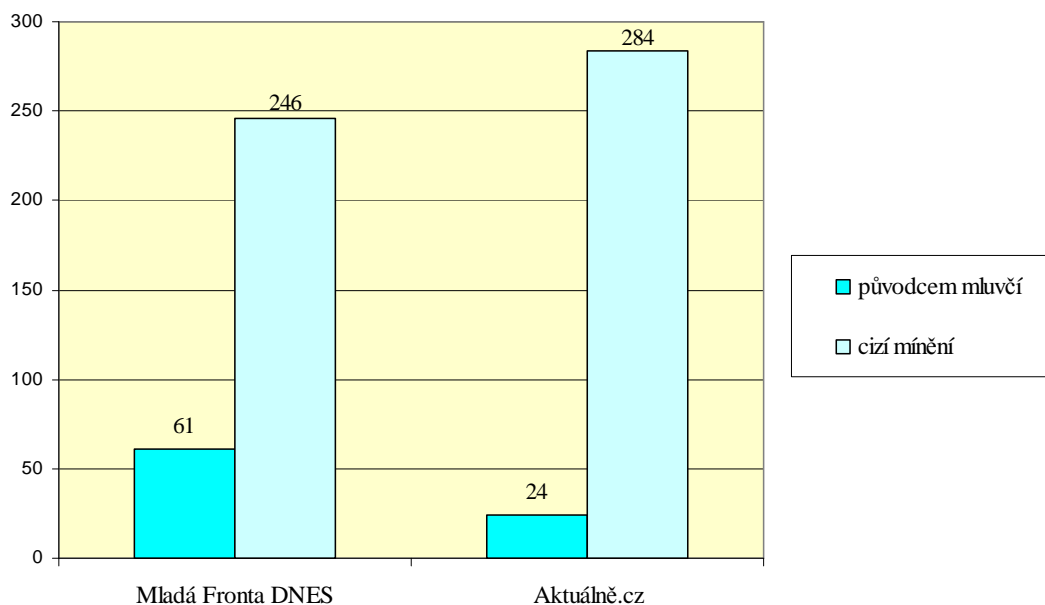
Tab. 5 Prostředky jistotní modality v jednotlivých denících

Oblast	Celkový počet	Obsahující explicitně vyjádřenou JM	Procentuální vyjádření
Celý korpus	6 665	618	9,3 %
MFD	3 644	309	8,5 %
MFD zpr	2 904	241	8,3 %
MFD pub	740	68	9,2 %
Aktuálně.cz	3 021	309	10,2 %
Aktuálně.cz zpr	2 552	298	11,7 %
Aktuálně.cz pub	469	11	2,3 %

Jako výchozí kritérium pro třídění a klasifikaci excerpovaného materiálu jsme si v případě epistémické modality stanovili původce modality a protiklad plného a neplného přesvědčení mluvčího o platnosti propozice. Počet výskytů titulků, roztríděných dle kategorie původce modality na titulky s modalitou vyjádřenou mluvčím a na signalizaci cizího mínění, v jednotlivých denících jsme zanesli do

grafu č. 3. Z toho je patrné, že cizí mínění je frekventovanější na serveru Aktuálně.cz, zatímco vyjadřování jistoty ze strany autora v MF DNES.⁹⁶

Graf 3 Epistémická modalita v jednotlivých denících dle kategorie původce

Četnost výskytů vyjadřování hodnot plná/neplná jistota pro jednotlivé deníky uvádíme v tabulce č. 6. Z vyplývá, že vyjadřování plné jistoty bylo v titulcích Mladé fronty DNES dvakrát častější než na serveru Aktuálně.cz. Hodnoty neplné jistoty již byly v denících vyjadřovány vyváženěji, frekventovanější byly na Aktuálně.cz.

Tab. 6 Plná vs. neplná jistota v titulcích jednotlivých deníků

Oblast	Výchozí korpus	Počet výskytů	Procentuální vyjádření
MFD			
Vyjadřování plné jistoty	3 644	21	0,6 %
Vyjadřování neplné jistoty	3 644	286	7,8 %
Aktuálně.cz			
Vyjadřování plné jistoty	3 021	10	0,3 %
Vyjadřování neplné jistoty	3 021	296	9,8 %

⁹⁶ Podotýkáme, že i zde bereme ohled na rozdílné zastoupení titulků z jednotlivých deníků v rámci celého korpusu, reálné hodnoty v tomto případě odpovídají hodnoceným relativním.

5.2 VYJADŘOVÁNÍ EVALUATIVNÍ MODALITY

Minimální počet výskytů prostředků evaluativní modality se odráží také v rozložení v korpusu dat. Tyto postoje byly v obou denících vyjadřovány stejně často, a to v 0,4 % každého subkorpusu. Ve zpravodajství jsou relativní hodnoty výskytů mizivé – 0,2 % titulků MF DNES stojí proti 0,1 % titulků Aktuálně.cz. Nepatrně frekventovanější byla signalizace hodnotících postojů v publicistice internetového portálu. Pro přehlednost nabízíme uvedená data doplněná o reálné hodnoty v tabulce č. 7.

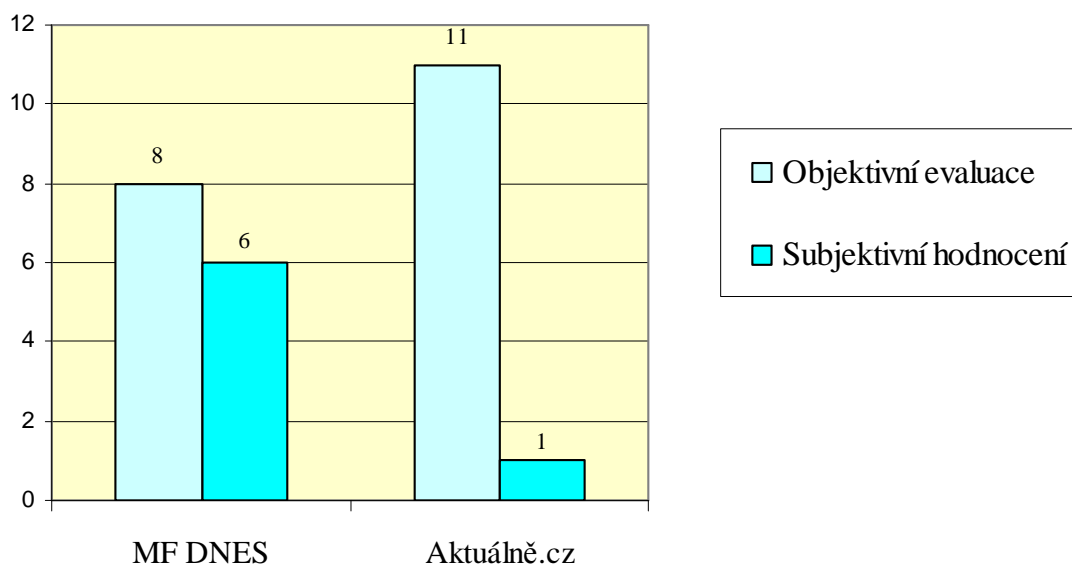
Tab. 7 Prostředky evaluativní modality v jednotlivých denících

Oblast	Celkový počet	Obsahující explicitně vyjádřenou HM	Procentuální vyjádření
MFD	3 644	15	0,4 %
MFD zpr	2 904	7	0,2 %
MFD pub	740	8	1,1 %
Aktuálně.cz	3 021	11	0,4 %
Aktuálně.cz zpr	2 552	2	0,1 %
Aktuálně.cz pub	469	9	1,9 %

K třídění prostředků značících hodnotící postoje jsme využili kategorie motivace k vyjadřovanému postoji, tedy zda zaujímaný postoj vychází z objektivních společenských norem nebo ze subjektivních emocionálních pohnutek. Reálný počet výskytů objektivní a subjektivní evaluace zobrazuje graf č. 4. Ukazuje, že z objektivní hodnocení se vyskytuje častěji v internetovém deníku, zatímco subjektivní postoje byly frekventovanější v tištěné Mladé Frontě.⁹⁷

Graf 3 Epistémická modalita v jednotlivých denících dle kategorie původce

⁹⁷ I zde platí předchozí poznámka o vztahu relativních a reálných hodnot.

Také při hodnocení evaluativních postojů je důležitá kategorie původce modality, a to zejména ve vztahu k informační kvalitě titulku. I zde má však nízký počet výskytů hodnotících soudů za následek jen nepatrné rozdíly v četnosti titulků uvnitř deníků. Následující tabulka č. 8 ukazuje, že hodnotící postoje byly častěji vyjadřovány v titulcích, v nichž je původce modality totožný s mluvčím, a v jejich rámci o třetinu častěji v materiálu sesbíraném na Aktuálně.cz. Evaluace byla minimálně vyjadřována v titulcích zprostředkovávajících cizí mínění, u obou deníků se jedná o 0,1 % dílčího korpusu.

Tab. 8 Evaluativní modalita v jednotlivých denících dle kategorie původce

Oblast	Celkový počet	Obsahující explicitně vyjádřenou HM	Procentuální vyjádření
MFD			
Původcem mluvčí	3 644	7	0,2
Cizí mínění	3 644	5	0,1
Aktuálně.cz			
Původcem mluvčí	3 021	10	0,3
Cizí mínění	3 021	4	0,1

5.3 OVLIVNĚNÍ INFORMAČNÍ KVALITY

Jak uvádíme v kap. 5.1, prostředky jistotní modalily se vykytovaly ve větší míře v titulcích Aktuálně.cz, jejich četnost převyšovala četnost v titulcích MF DNES asi o 3,4 %. Tato skutečnost se promítla také při vzájemném srovnání deníků z hlediska narušení informační kvality titulků. Prostředky vyjadřující epistémické postoje ovlivnily negativně objektivitu u 6,8 % titulků internetového deníku, u tištěné Mladé Fronty pak v 5,3 %.

Naopak prostředky evaluativní modalily je narušena informační kvalita jen ve zpravodajských titulcích Mladé Fronty DNES, a to v pouhých 0,14 %.

6 ZÁVĚR

Za cíl práce jsme stanovili zjistit, zda a v jaké míře se v titulcích současných českých deníků vyskytují prostředky epistémické a evaluativní modalities signalizující subjektivní postoje mluvčího k obsahu výpovědi a má-li jejich užívání ve zpravodajské oblasti vliv na informační kvalitu titulků.

Analýze jsme podrobili materiál o rozsahu 6 665 titulků excerpovaný ze dvou deníků odlišného charakteru, internetového portálu Aktuálně.cz a tištěné Mladé Fronty DNES. U shromážděného jazykového materiálu jsme sledovali přítomnost explicitně vyjádřených jistotně modálních a evaluativních postojů, zkoumali jsme, jaké prostředky byly pro jejich vyjádření užívány a mělo-li jejich užití vliv na objektivitu titulku. Výsledky šetření jsme zanesli do tabulek a grafů a ty náležitě okomentovali. V závěru práce jsme se věnovali srovnání obou deníků z hlediska výše uvedených hodnot.

Výběr sledovaných deníků byl motivován jejich odlišností ve zprostředkujícím médiu, které užívají k publikaci žurnalistických textů. Náš výzkum potvrdil výchozí předpoklad, že se s prostředky subjektivní modalities setkáme častěji v titulcích internetového deníku než v titulcích tištěného periodika.

Jako překvapivý hodnotíme fakt, že výzkum dokládá vyšší výskyt daných subjektivních postojů v titulcích ze zpravodajské oblasti než v titulcích publicistiky. Toto zjištění považujeme za důkaz pronikání prostředků dílčí publicistické oblasti do oblasti zpravodajství.

Výsledky našeho zkoumání dále ukazují, že podstatně frekventovanější je v titulcích vyjadřování epistémické modalities, ta se v analyzovaném materiálu vyskytovala v relativně vysoké míře (v 9,3 % korpusu), evaluativní modalita se v excerpovaném materiálu naopak objevovala jen minimálně. To souvisí s kategorií původce modalities, v jejímž rámci značně převažovalo zprostředkovávání cizího mínění nad titulky, jejichž autor je totožný s původcem modalities a u nichž docházelo k evaluaci častěji.

Na základě analýzy sesbíraného titulkového materiálu vyšlo najevo, že prostředky jistotní a evaluativní modalities mají potenciál narušovat informační kvalitu zpravodajských titulků, k čemuž v titulcích sledovaných deníků také docházelo. Porušovány byly především dva prvky objektivity, aspekt neutrality a informativnosti.

7 ANOTACE

Příjmení a jméno autora: Markéta Sasínová

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Prostředky modality v titulcích současných českých deníků
(The Means of Expressing Modality in Headlines of Contemporary Czech Dailies)

Jméno vedoucího diplomové práce: Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Počet znaků: 125 094 (včetně mezer a poznámek pod čarou)

Počet příloh: 1 CD

Počet titulů použité literatury: 36

Klíčová slova: modalita, titulky, informační kvalita, projevy subjektivity, zpravodajství, publicistika, jistota, evaluace, Mladá fronta Dnes, Aktuálně.cz

Resumé: Diplomová práce se zabývá problematikou modality v titulcích současných českých deníků. Sledovány jsou zejména projevy epistémické a evaluativní modality a jejich vliv na informační kvalitu titulků. Úvodní teoretické kapitoly jsou věnovány obecné charakteristice publicistického stylu, problematice informační kvality žurnalistických textů, jsou nastíněna specifika online žurnalistiky a podán stručný výklad věnovaný titulkům a pojetí modality. Při samotném výzkumu je zájem upřen zejména na projevy evaluativní a epistémické modality v titulcích dvou konkrétních deníků odlišné povahy, tištěné Mladé Fronty DNES a webového deníku Aktuálně.cz. Cílem je zjistit zda a v jaké míře se v titulcích českých deníků objevují prostředky jistotní a hodnotící modality a mají-li potenciál narušit informační funkci titulků.

Resume: This thesis deals with the means of expressing modality in the headlines of the two Czech contemporary dailies. The thesis aims to determine if and to what extent there are in the headlines of Czech dailies means of epistemic and evaluative modality and if they have the potential to disrupt the information quality of the headlines.

8 LITERATURA A ZDROJE

Zdroje

Aktuálně.cz. Economia, a.s. Dostupné z WWW: <<http://www.aktualne.cz/>> (přístupy v období prosinec 2014 až únor 2015).

Mladá fronta dnes. Ročník 25, č. 230-282. MAFRA, a.s., Praha, 2014.

Internetová jazyková příručka UJČ AV. Dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

Literatura

BARTÁČKOVÁ, Kateřina: *Prostředky modality v titulcích tištěných periodik*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2013.

BARTOŠEK, Jaroslav: *Základy žurnalistiky*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín, 2004.

BEČKA, Josef Václav: *Česká stylistika*. Academia, Praha, 1992.

BĚLIČOVÁ, Helena: *Modální báze jednoduché věty a souvětí*. Ústav pro jazyk český ČSAV, Praha, 1983.

BĚLIČOVÁ, Helena: Větná modalita a podřadné souvětí. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 40, 1979, str. 218-231.

BURÁŇOVÁ, Eva: Vztah mezi pravděpodobností, dispoziční a záměrovou modalitou. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 40, 1979, str. 98-101.

ČECHOVÁ, Marie – KRČMOVÁ, Marie – MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2008.

ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 2011.

ČEJKA, Mirek: Adverbia jako postojové propoziční komentory: typ opravdu. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 40, 1979, str. 214-217.

DANIELOVÁ, Kateřina: *Prostředky jistotní modality používané při vyjadřování vlastního mínění*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2011.

GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc, 1998.

GREPL, Miroslav: K podstatě modálnosti. In: *Otázky slovanské syntaxe 3*. Univerzita J.E. Purkyně, Brno, 1973, str. 23-38.

GREPL, Miroslav: Úvodní poznámky k tzv. jistotní modalitě. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 40, 1979, str. 81-87.

HAGEN, Lutz: Informační kvalita a její měření. In: *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Univerzita Karlova v Praze, Praha, 2011.

HLAVSA, Zdeněk: Modalitní funkce sloves „sentiendi“. In: *Slovo a slovesnost*. Ročník 40, 1979, str. 105-107.

- CHLOUPEK, Jan: *Stylistika češtiny*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1991.
- Internetová žurnalistika*, Národohospodářská fakulta VŠE v Praze, Praha 2011.
[citováno 4. 3. 2015] Dostupné z WWW: < http://khp.vse.cz/wp-content/uploads/2011/08/Internetova_zurnalistika.pdf >.
- IVANOVÁ, Martina: Epistemické funkcie evidenčných operátorov v slovenčine. In: *Vidy jazyka a jazykovedy: na počesť Miloslavy Sokolovej*. Prešovska univerzita v Prešove, Prešov, 2011, str. 145-154.
- IVANOVÁ, Martina: Vznik evidenčných operátorov v slovnčine z hľadiska gramatikalizačnej teórie. In: *Jazykovedny časopis*. Ročník 63, 2012, str. 31-52.
- JÍLEK, Viktor: *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2009.
- KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka (eds.): *Příruční mluvnice*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1996.
- MACHÁČKOVÁ, Eva: K sémanticko-syntaktické výstavbě novinových titulků. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 46, 1985, str. 215-224.
- McNAIR, Brian: *Sociologie žurnalistiky*. Portál, Praha, 2004.
- McQUAIL, Denis: *Úvod do teorie masové komunikace*. Portál, Praha, 2009.
- MISTRÍK, Jozsef: *Štylistika*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 1989.
- OSVALDOVÁ, B. – HALADA, J.: *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Libri, Praha, 1999.
- OSVALDOVÁ, Barbora – TEJKALOVÁ, Alice (eds.): *Žurnalistika v informační společnosti: digitalizace a internetizace žurnalistiky*. Karolinum, Praha, 2009.
- OSVALDOVÁ, Barbora a kol.: *Zpravodajství v médiích*. Karolinum, Praha, 2011.
- PALMER, Frank Robert: *Mood and Modality*. Cambridge University Press, Cambridge, 1986.
- PANEVOVÁ, Jarmila – BENEŠOVÁ, Eva – SGALL, Petr: *Čas a modalita v češtině*. Univerzita Karlova V Praze, Praha, 1971.
- POUPEROVÁ, Olga: *Regulace médií*. Leges, Praha, 2010.
- SCHNEIDEROVÁ, Soňa: *Informace – text – kontext (Nad současnou situací médií)*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2008, str. 10.
- ŠMILAUER, Vladimír: *Novočeská skladba*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1966.
- ŠOLTYS, Otokar: *Verba dicendi a metajazyková informace*. Ústav pro jazyk český ČSAV, Praha, 1983.
- TRAMPOTA, Tomáš: *Zpravodajství*. Portál, Praha, 2006.
- ŽAŽA, Stanislav: K úloze tzv. větných adverbii při vyjadřování postoje mluvčího k propozičnímu obsahu. In: *Slovo a slovesnost*, ročník 40, 1979, str. 135-138.

9 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AKT – Aktuálně.cz

HM – hodnotící modalita

JM – jistotní modalita

MFD – Mladá Fronta DNES

PS – publicistický styl

pub – publicistika

zpr – zpravodajství